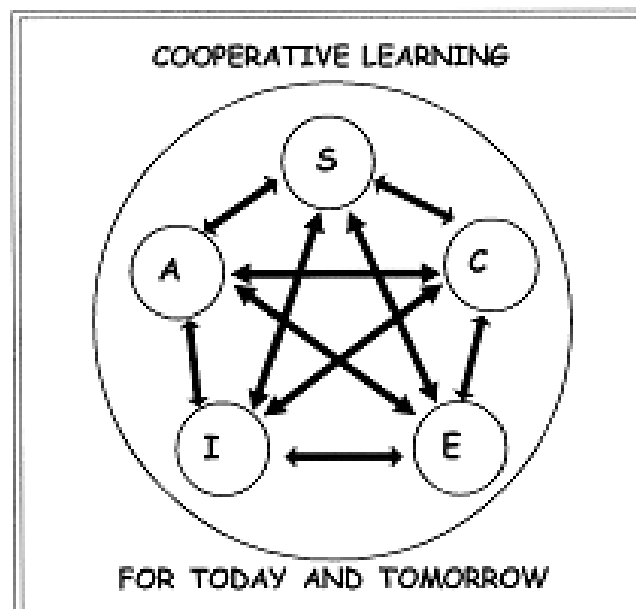

Coöperatief leren binnen thematiseren

Starten met coöperatieve werkvormen

Master Special Educational Needs (SEN)
Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg
Leerroute Gespecialiseerde Leerkracht
Begeleid door Nico Schouws en Adri Storm
Juli 2012

Stéphanie de Lannée de Betrancourt
Studentnummer: 2169554

Inhoud

Samenvatting.....	4
Inleiding.....	6
1. Aanleiding en probleemstelling.....	7
1.1 Een introductie	7
1.2 De aanleiding	7
1.3 Het onderzoek	8
1.4 Onderzoeksvraag en deelvragen	9
2. Theoretische onderbouwing	11
2.1 Thematiseren.....	11
2.1.1 Wat is thematiseren?	12
2.1.2 De eerste fase	12
2.1.3 Samenvatting	13
2.2 Coöperatief leren	14
2.2.1 Wat is coöperatief leren?	14
2.2.2 De vijf basiskennmerken	14
2.2.3 De andere kant van coöperatief leren	15
2.2.4 Coöperatief leren binnen thematiseren.....	16
2.2.5 Coöperatieve werkvormen tijdens de startfase van thematiseren	16
2.2.6 Rollen bij coöperatief leren	17
2.2.7 Samenvatting	17
3. Methodologie	19
3.1 Soort onderzoek.....	19
3.2 De onderzoeksperiode en de doelgroep	19
3.3 Onderzoeken van onderzoeksvraag.....	20
Onderzoek per deelvraag.....	20
3.4 Ethische aspecten	21
4. Data analyse en resultaten	22
4.1 Resultaten vragenlijst kinderen over coöperatief leren.....	22
4.2 Resultaten evaluatie coöperatieve werkvormen.....	24
4.3 Resultaten observatie leerkrachtengedrag	25
4.4 Het verdere verloop van het thema in de klas	28
5. Conclusie	30
5.1 Conclusie en aanbeveling ervaring kinderen.....	30

5.2 Conclusie en aanbeveling gedrag leerkracht	32
5.3 Beantwoorden onderzoeksvraag	33
6. Reflectie	35
6.1 Reflectie op het onderzoek	35
6.2 Reflectie op het onderzoeksproces	35
6.3 Leerwinst voor mezelf	36
6.4 Leerwinst voor de school	37
7. Nawoord	38
Literatuurlijst	39
Bijlagen	40
Bijlage 1: Doelencirkel Basisontwikkeling	40
Bijlage 2: Vaardigheden voor coöperatief leren	42
Bijlage 3: Coöperatieve werkvormen	43
Bijlage 4: Rollen bij coöperatieve leren	44
Bijlage 5: Vragenlijst kinderen over coöperatieve werkvormen	46
Bijlage 6: Open vragenlijst over startactiviteiten voor kinderen	47
Bijlage 7: Evaluatielijst coöperatief leren	48
Bijlage 8: Antwoorden evaluatie coöperatieve werkvormen	49
Bijlage 9: Toestemmingbrief ouders	53
Bijlage 10: Schema startactiviteiten en onderzoek	54

Samenvatting

Voor u ligt het onderzoek 'Coöperatief leren binnen thematiseren, starten met coöperatieve werkvormen'. Dit onderzoek is gedaan door Stéphanie de Lannée de Betrancourt als eindopdracht voor de opleiding Master SEN bij Fontys OSO. De centrale vraag in dit onderzoek luidt:

'Welke coöperatieve werkvormen kan een leerkracht inzetten om de betrokkenheid van de kinderen in groep 7 bij de startfase van het thematiseren te vergroten?'

Om deze vraag te kunnen beantwoorden is de startfase van het thema 'Seksualiteit' in groep 7 gekozen. Voor deze startfase staan drie weken waarin allerlei startactiviteiten gebeuren. Tijdens deze startactiviteiten is steeds gebruik gemaakt van verschillende coöperatieve werkvormen.

Vooraf aan het onderzoek is aan de kinderen gevraagd hun mening te geven over coöperatief werken. Dit hebben ze gegeven aan de hand van een vragenlijst. Ook aan het eind van dit onderzoek hebben de kinderen deze vragenlijst ingevuld. De resultaten hiervan geven aan dat de kinderen een positieve mening hebben over coöperatief werken.

Naast deze vragenlijsten hebben de kinderen na elke startactiviteit een evaluatieformulier ingevuld. Hierop stonden vragen over de werkvorm die ingezet was, het proces van het samenwerken, de rollen die de kinderen kregen tijdens de startactiviteiten en vragen over de rol van de leerkracht. De kinderen hebben deze vragenlijsten zorgvuldig ingevuld en de resultaten zijn verwerkt in de dataverzameling. Veel kinderen waren positief over wat er in de klas gedaan is, maar er was een aantal kinderen die heel kritisch geantwoord hebben. De kritiek die de kinderen gaven, gingen over verschillende aspecten van het samenwerken en de startactiviteiten.

Om het leerkrachtengedrag in kaart te brengen is er gefilmd tijdens alle startactiviteiten. Deze beelden zijn geobserveerd aan de hand van observatielijsten en er is beschreven wat daarvan te zien was op de beelden. Dit is door de onderzoeker gedaan en tevens door een collega van de onderzoeker. Het resultaat hiervan was dat de punten uit de observatielijsten goed aan de orde kwamen tijdens de startactiviteiten. Dit leidde tot een goed verloop van de startactiviteiten.

De conclusie van dit onderzoek is dat het inzetten van coöperatieve werkvormen tijdens de startactiviteiten van een thema zorgt voor goede betrokkenheid. Dit komt tot uiting door de kinderen die heel taakgericht aan het werk zijn, de opdrachten die ze moesten doen werden goed uitgevoerd en de kinderen hebben veel vragen bedacht over de verschillende onderwerpen.

Inleiding

Ik ben Stéphanie de Lannée de Betrancourt en ben afgestudeerd in 2004 aan de Pabo op InHolland Alkmaar. Na het afstuderen ben ik op de St. W. gaan werken, waar ik dit onderzoek heb gedaan. Op deze school wordt ontwikkelingsgericht gewerkt. Voor mij was dit nieuw toen ik van de Pabo kwam. Ik had wel in de onderbouw ontwikkelingsgericht gewerkt, maar ik zou een bovenbouw groep krijgen en daar werken ze tevens ontwikkelingsgericht. Ik vond het thematiseren moeilijk. Het gebruik van methodes was niet gewoonlijk, terwijl ik dat tijdens mijn stages gewend was. Vooral het missen van een taalmethode vond ik lastig. Op deze moet taal terug komen in de thema's.

Nu ik in mijn achtste jaar zit, lukt het thematiseren me beter. Toch liep ik nog steeds tegen dingen aan. Vooral de startfase van het thematiseren verliep in mijn klas stroef. Met de startactiviteiten moeten de kinderen opgewarmd worden om met een thema en zelfbedachte vragen over dit onderwerp aan de slag te gaan. Het bedenken van die vragen was moeilijk voor de kinderen. Ik moest hard trekken aan de kinderen om er iets uit te krijgen. Als de vragen dan eenmaal op papier stonden, dan zouden de kinderen daarmee aan het werk moeten. Dat ging vaak moeizaam. De kinderen waren alleen op zoek naar het antwoord en er was geen samenhang tussen de informatie die ze gevonden hadden.

Twee jaar geleden ben ik begonnen aan de opleiding Gespecialiseerde leerkracht en als eindopdracht moest ik een onderzoek uitvoeren. Ik besloot dit probleem uit mijn praktijk aan te pakken.

Ik hoopte hiermee meer kennis te krijgen over de startfase van het thematiseren en over coöperatief leren. Met deze kennis hoopte ik goede startactiviteiten te bedenken om uit te voeren in de klas. Door deze activiteiten zouden de kinderen meer betrokken en gemotiveerd raken om aan het werk te gaan. Ze zouden makkelijker en betere vragen kunnen bedenken over een bepaald onderwerp. Door de goede vragen zullen de kinderen aan de slag gaan met hun onderzoek en de samenhang wordt groter. Alle activiteiten die gedaan worden hebben met elkaar te maken en de kinderen beseffen dat ook. Dit zal te merken zijn aan de eindproducten die de kinderen maken aan het eind van het thema.

1. Aanleiding en probleemstelling

1.1 Een introductie

Ik ben leerkracht in groep 7 op een basisschool in Noord Holland. Het is een dorpsschool met autochtone kinderen. Onze slogan is: 'St W.: samen on(der)wijs plezier!' Door samen leren, samen plezier maken, is ons motto. Het samen leren uit zich bij ons doordat we Ontwikkelingsgericht werken door middel van thematiseren. Vanuit een thema wordt er betekenisvol geleerd. Door de betekenisvolle activiteiten worden de kinderen gestimuleerd om onderzoek te doen naar een thema. Met eigen leervragen gaan de kinderen aan het werk en zetten door tot de taak is afgerond. Aan het eind van het thema laten de kinderen hun opbrengsten zien in een bepaalde vorm van een eindproduct.

Ik werk op deze school voor het achtste jaar. Ik kan me goed vinden in OGO, omdat ik het een mooie manier vind om te leren. Het simpel 'openen van een boekje en een lesje draaien' ligt mij niet. Er is veel uit kinderen te halen en naar mijn idee haalt een les uit de methode niet datgene uit kinderen, wat ik zou willen. Ik heb gemerkt dat OGO een onderwijsvorm is die veel van leerkracht en kinderen vergt. De leerkracht moet een thema goed voorbereiden en de kinderen moeten gemotiveerd zijn om aan het werk te gaan met het thema.

1.2 De aanleiding

Wat ik in de afgelopen jaren heb vastgesteld, is dat kinderen het moeilijk vinden om aan het werk te gaan. Ze vinden het moeilijk om vanuit de startactiviteiten vragen te bedenken en vervolgens het onderzoek te gaan uitvoeren. Ook bij andere collega's hoor ik vaak dat ze flink aan de kinderen moeten 'trekken' om ze aan het werk te krijgen. Ze hebben moeite met het zich eigen maken van de onderwerpen. De kinderen lijken niet erg betrokken bij het onderwerp. De motivatie om aan het werk te gaan lijkt niet groot.

Bij het werken met thema's worden de kinderen eerst warm gemaakt voor het onderwerp met de zogenaamde startactiviteiten. Deze activiteiten zijn erop gericht om verschillende subthema's van het overkoepelende thema te introduceren. Hierbij zijn de kinderen actief betrokken. De startactiviteiten activeren de voorkennis van de kinderen. Aan de hand van deze startactiviteiten worden leervragen opgesteld. Aan

de hand van deze leervragen wordt een onderzoek uitgevoerd. Ik heb gemerkt dat het stellen van deze leervragen voor de kinderen in groep 7 moeilijk is. Ze vinden het lastig om zelfstandig te bedenken wat ze graag zouden willen leren. Hierdoor stagneert het proces van het thematiseren. De kinderen zijn niet meer actief betrokken en lijken niet meer gemotiveerd om door te gaan. Wanneer de leerkracht veel input geeft, lukt het uiteindelijk wel. Het kost de leerkracht echter veel moeite en ook de kinderen zijn niet echt enthousiast aan het werk. De taakgerichtheid is dan ver te zoeken. Veel kinderen gaan even wat anders doen, naar het toilet, of praten over zaken die niets met het thema te maken hebben. De vraag die dit oproept is, zijn de startactiviteiten wel uitdagend genoeg? Spreken ze de kinderen aan en wat zijn criteria waar startactiviteiten aan moeten voldoen?

Tijdens een studiedag over Coöperatief leren bij ons op school, werd me duidelijk dat ik daar meer mee moest gaan doen. Op deze dag werd verteld dat twee immers meer weten dan een. Uit de studiedag kwam ook naar voren dat door middel van samenwerken kinderen tot meer ideeën kunnen komen. De betrokkenheid van de kinderen wordt vergroot en daardoor ook de motivatie om aan het werk te gaan. Onze school wil coöperatief leren daarom meer gaan inzetten binnen het thematiseren. Wij vinden het een meerwaarde als kinderen goed kunnen samenwerken. Door het samenwerken kan het pedagogisch klimaat beter worden (Förre, Kenter & Veenman, 2000). De sociale interactie (communiceren, taal en samen werken) die bevordert wordt door coöperatief leren, komt terug in de doelencirkel van de basisontwikkeling (Janssen-Vos, 2008. Zie bijlage 1). Voor onze school des te meer reden om met coöperatief leren aan de slag te gaan. Voor dit onderzoek betekent dit, dat ik coöperatief leren met name wil gaan inzetten bij de startfase van thematiseren, omdat juist daar het proces in mijn groep stagneert. Met dit onderzoek wil ik onderzoeken of coöperatief leren het probleem bij de startfase in mijn klas kan verhelpen. Ik wil er achter komen of de inzet van coöperatief leren in de startfase van een thema helpt om kinderen beter op gang te brengen.

1.3 Het onderzoek

De literatuurstudie gaat over coöperatief leren en thematiseren. Ik wil onderzoeken wat die twee met elkaar te maken hebben en of er een relatie ligt tussen het opwarmen van de kinderen voor een thema en coöperatief leren om tot goede

onderzoeksvragen te komen. Tevens onderzoek ik in de literatuur welke coöperatieve werkvormen geschikt zijn voor de startfase van thematiseren.

In het praktijkgedeelte van het onderzoek bekijk ik wat er van de leerkracht wordt gevraagd bij het inzetten van coöperatieve werkvormen in de startfase van thematiseren. De ervaringen van de kinderen worden ook onderzocht. De vraag wat zij van de coöperatieve werkvormen vinden, zal mij informatie opleveren, wat op onze school toegepast kan worden.

1.4 Onderzoeksvraag en deelvragen

Mijn onderzoeksvraag luidt:

‘Welke coöperatieve werkvormen kan een leerkracht inzetten om de betrokkenheid van de kinderen in groep 7 bij de startfase van het thematiseren te vergroten?’

Om antwoord te krijgen op deze onderzoeksvraag is het belangrijk om op zoek te gaan naar werkvormen die geschikt zijn om in te zetten bij de startfase. Dit leidt tot de volgende deelvraag:

“Welke coöperatieve werkvormen zijn geschikt om in te zetten bij de startfase van thematiseren?”

Het antwoord op deze deelvraag zal ik vinden in het literatuuronderzoek. Ik onderzoek wat in de eerste fase van thematiseren belangrijk is en welke coöperatieve werkvormen daarbij aansluiten.

De deelvragen voor het praktijkgedeelte zijn:

‘Hoe ervaren de kinderen de coöperatieve werkvormen bij het thematiseren?’

‘Wat vraagt de inzet van coöperatieve werkvormen van de leerkracht?’

Na het uitvoeren van mijn onderzoek weet ik welke coöperatieve werkvormen werken bij de startfase van thematiseren. Nadat ik weet welke werkvormen goed werken, kan ik deze werkvormen voortaan gebruiken in de startfase van een thema. Ook voor mijn collega's zullen deze werkvormen goed werken.

Wat er in mijn klas zal veranderen, is dat de kinderen meer betrokken zijn tijdens de startactiviteiten. Ze kunnen goede onderzoeksvragen bedenken naar aanleiding van de startactiviteiten. Ze kunnen goed samenwerken in groepen en zo tot betere resultaten komen. Ze kunnen goed samenwerken door middel van de voorwaarden van coöperatief leren.

Voor mijn school zal dit betekenen dat ook andere collega's met de resultaten van mijn onderzoek aan de slag kunnen. Het zal vooral voor de collega's in de bovenbouw een leidraad kunnen zijn. Aangezien ook zij er soms tegenaan lopen dat kinderen na de startactiviteiten moeilijk op gang te brengen zijn, kunnen ze wellicht met de resultaten over coöperatieve werkvormen hun eigen kinderen op gang helpen. Ik zal mijn onderzoek tijdens een teamvergadering presenteren en uitleg geven en mijn onderzoek zal voor alle collega's in de leeshoek liggen om te kunnen lezen.

2. Theoretische onderbouwing

In dit deel worden OGO, thematiseren en coöperatief leren verder uitgewerkt. In het eerste gedeelte zal OGO, thematiseren en de startfase van het thematiseren aan bod komen. Er wordt uitgelegd waar het om gaat bij thematiseren en wat de kenmerken zijn van goede startactiviteiten. In het tweede gedeelte gaat het over coöperatief leren. Hierin staat wat coöperatief leren inhoudt en wat de relatie is tot thematiseren. Er wordt antwoord gegeven op de vraag welke coöperatieve werkvormen geschikt zijn om in te zetten bij de startfase van thematiseren. Ook wordt er beschreven welke rollen bij coöperatief leren van belang zijn.

2.1 Thematiseren

Thematiseren komt voort uit OGO. Bij OGO gaat het om werken vanuit betekenisvolle activiteiten. Het is een onderwijsvorm waarin kinderen zich ontwikkelen door zich in een rol in te leven uit de 'echte wereld'. De brede ontwikkeling komt tot stand door de sociaal-culturele context waarin kinderen leren (Janssen-Vos, 2008). OGO is ontstaan vanuit de Vygotskiaanse ontwikkelingstheorie. Daarin wordt de nadruk gelegd op de omgang van de volwassene en het kind. Door deze omgang wordt het mogelijk voor een kind om zinvol deel te nemen aan de cultuur. Hierdoor wordt de behoefte om te leren opgewekt. Door middel van imitatie, van de leerkracht of andere kinderen, wordt een hoger intellectueel niveau bereikt. Imitatie betekent in dit geval 'Het meedoen aan sociaal-culturele activiteiten, waarin wordt voorgedaan hoe er gehandeld moet worden'. Op deze manier komt een kind tot ontwikkeling (Van Oers & Janssen-Vos, 1992). In Nederland is OGO in de jaren tachtig ontstaan onder invloed van een groep praktijkmensen en theoretici. Beide groepen vonden een concept waarin aandacht was voor een brede ontwikkeling van kinderen in relatie tot de sociaal-culturele context waarin kinderen opgroeien (De Haan, 2011). Van Oers (2003) zegt hierover dat kinderlijke ontwikkeling alleen begrepen kan worden in relatie tot de context en interacties waarin het kind verwickeld is. OGO is holistisch, daarmee wordt bedoeld dat het geheel meer is dan de som der delen. Dit is gebaseerd op Vygotskij's visie dat kinderen de basis leggen voor eigen cognitieve processen door samen met andere kinderen te werken (Elbers, 2008).

2.1.1 Wat is thematiseren?

Pompert (2004) zegt over leren en ontwikkelen dat kinderen zich niet uit zichzelf ontwikkelen, ze leren van hun omgeving. Kinderen leren door deel te nemen aan activiteiten die ze in de sociaal-culturele werkelijkheid tegenkomen. Tijdens het deelnemen aan deze activiteiten zijn er twee niveaus te onderscheiden: *het actuele ontwikkelingsniveau* (dit kan ik al) en *de zone van naaste ontwikkeling*. Dit laatste niveau staat centraal in OGO. Een kind beheerst de aan te leren vaardigheid nog niet. Met behulp van andere kinderen of de leerkracht lukt dat wel. Op deze manier neemt een kind de vaardigheid over. Bij het leren moeten de kinderen persoonlijk betrokken raken, zelf initiatieven nemen en eigen betekenissen herkennen en verkennen. Zo nemen kinderen eigen verantwoordelijkheid voor het eigen leren.

Verder zegt Pompert (2004) dat het bij thematiseren gaat om leren vanuit betekenisvolle activiteiten uit de sociaal-culturele context. Alle activiteiten zijn met elkaar verbonden. Thematiseren verloopt via drie fasen. In de eerste fase wordt een thema aangeboden. De kinderen en de leerkracht oriënteren zich op het onderwerp. Onderzoeksvragen komen naar boven. In de tweede fase worden onderzoeksplannen door de kinderen opgesteld en worden onderzoeksactiviteiten uitgevoerd. In de laatste fase worden de onderzoeksactiviteiten afgerond en vinden er evaluaties en presentaties plaats. Over de eerste fase van thematiseren gaat dit onderzoek en wordt in de volgende paragraaf verder uitgelicht.

2.1.2 De eerste fase

In de eerste fase oriënteert de groep zich op het thema en de mogelijke invulling ervan. De voorkennis over het onderwerp wordt opgehaald en er wordt gekeken waar nieuwe vragen en uitdagingen liggen. De leerkracht maakt gebruik van startactiviteiten om de kinderen inhoudelijk op het thema te laten oriënteren. Door middel van deze startactiviteiten halen de kinderen het thema als het ware naar zich toe. Vanuit deze startactiviteiten formuleren de kinderen onderzoeksvragen (Pompert, 2004). Oterdoom (2011) zegt over de startactiviteiten dat deze moeten aansturen tot verschillende vormen van onderzoek. De activiteiten moeten uitgaan van een oproepende vraagstelling. De startactiviteiten moeten tevens de betekenisverlening op gang brengen. De kinderen worden uitgedaagd om zelf over het onderwerp na te denken, vragen te stellen, eigen ideeën in te brengen en samen

met andere kinderen plannen te maken voor vervolgactiviteiten. De kinderen krijgen zeggenschap over de leerinhouden, binden zich aan het thema en de klas wordt een omgeving waarin kinderen samen kunnen werken aan verschillende activiteiten die horen bij een gezamenlijk thema (De Haan, 2011).

Deze startactiviteiten vallen onder de eerste didactische impuls. Bij werken volgens thematiseren wordt gebruik gemaakt van de vijf didactische impulsen (Janssen-Vos, 2008). De vijf impulsen zijn:

- gezamenlijke oriëntatie
- structureren en verdiepen
- verbreden
- toevoegen
- reflecteren

Deze handelingen zorgen ervoor dat alle kinderen mee kunnen blijven doen. Het is vooral de leerkracht die de kinderen tijdens deze impulsen stuurt en de eigen inbreng van de kinderen ondersteunt. Van belang is dat de kinderen tijdens de startactiviteiten samenwerken, praten over de activiteiten, elkaar vertellen welke kennis al aanwezig is en komen samen tot vragen (Pompert, 2009).

2.1.3 Samenvatting

Bij thematiseren gaat het om betekenisvol leren binnen een thema. Alle activiteiten moeten met elkaar verbonden zijn, zodat deze betekenisvol worden. De rol van de leerkracht is vooral coachend en sturend. Met name tijdens de vijf didactische impulsen (Janssen-Vos, 2008). De samenwerking tussen de kinderen is van groot belang. Leren vanuit de sociaal-culturele context houdt in dat kinderen **moeten** samenwerken om van elkaar te leren. Door met elkaar en met de leerkracht in gesprek te gaan over het thema, komen de kinderen op nieuwe ideeën. Daarom wordt er nu gekeken naar coöperatief leren. Wat houdt dit in en welke coöperatieve werkvormen zijn geschikt voor de startfase van thematiseren? Welke rollen komen er kijken bij coöperatief leren?

2.2 Coöperatief leren

In dit deel wordt coöperatief leren toegelicht. Er wordt antwoord gegeven op de vragen: Wanneer is er sprake van coöperatief leren? Wat heeft coöperatief leren te maken met thematiseren? Welke werkvormen zijn met name geschikt voor de startfase van thematiseren? En welke rollen kunnen de kinderen aannemen tijdens coöperatief leren?

2.2.1 Wat is coöperatief leren?

Coöperatief leren is samenwerkend leren. Kinderen werken gezamenlijk op een gestructureerde manier aan een doel. Coöperatief leren is waardevol, omdat kinderen worden uitgedaagd tot actief en constructief leren, interactie tussen kinderen wordt gestimuleerd, verschillen tussen kinderen worden benut als kansen om van elkaar te leren en het levert een bijdrage aan het realiseren van een goed pedagogisch klimaat. Er is een aantal voorwaarden waaraan moet worden voldaan om het coöperatief leren te noemen. Die voorwaarden komen naar voren in de vijf basiskenmerken van coöperatief leren (Förre, Kenter & Veenman, 2000).

2.2.2 De vijf basiskenmerken

Volgens Förre et al (2000) zijn er vijf basiskenmerken van coöperatief leren: positieve wederzijdse afhankelijkheid, individuele verantwoordelijkheid, directe interactie, samenwerkingsvaardigheden en evaluatie van het werkproces.

Als er sprake is van *positieve wederzijdse afhankelijkheid*, wordt er bedoeld dat de kinderen afhankelijk zijn van elkaar om een leerdoel te behalen. De afhankelijkheid van elkaar kan te maken hebben met beloningen, competities, materiaal, rollen, volgorde en groepsidentiteit. *Individuele verantwoordelijkheid* houdt in dat elk kind zich zowel verantwoordelijk voelt voor zijn eigen bijdrage aan het groepsproduct, als voor het werk van de groep als geheel. Uiteindelijk wordt dit de gedeelde verantwoordelijkheid. De kinderen overleggen over een opdracht, wisselen ideeën uit, verwoorden informatie, kortom, er is sprake van een *directe interactie*. Bij coöperatief leren zijn de *samenwerkingsvaardigheden* van groot belang. Deze vaardigheden ontwikkelen zich niet vanzelf, ze moeten aangeleerd worden. De basisvaardigheden zijn naar elkaar luisteren, elkaars inbreng accepteren en vriendelijk op elkaar reageren. Dit begint al in de onderbouw en blijft in de bovenbouw terugkomen. In de bovenbouw worden de vaardigheden verder

uitgebreid (zie bijlage 2). Het *evalueren van het groepsproces* kan tijdens of na een les. De leerkracht geeft feedback op het groepsproces van de kinderen, waardoor duidelijk wordt hoe het beter kan. De centrale vragen zijn: “Wat ging goed, wat minder goed en hoe kan het de volgende keer beter?” (Förrer et al, 2000).

2.2.3 De andere kant van coöperatief leren

Het proces van samenwerken kan leiden tot betere prestaties, een hogere motivatie en diepgaander leren, maar dit is niet altijd het geval. Er zijn processen die kunnen optreden dat samenwerken leidt tot lagere prestaties, dan wanneer kinderen individueel werken. Ros (2010) noemt de volgende processen:

Free-rider effect: groepsleden profiteren van de beste leerling in een groep. Dit kind maakt alle opdrachten en de andere kinderen schrijven de antwoorden over. Hier is er geen sprake van positieve wederzijdse afhankelijkheid.

Sucker effect: de beste leerling uit een groepje wil niet altijd degene zijn die het werk doet en stopt met het maken van de opdrachten. De andere groepsleden moeten nu aan het werk. In dit geval stagneert het leerproces van de beste leerling.

Status-differentieel effect: een dominant groepslid bepaalt wat er in een groepje gebeurt. De andere groepsleden hebben niks in te brengen. Dit groepslid bepaalt welk antwoord genoteerd wordt en bepaalt wanneer de groep door kan gaan naar een volgende opdracht. Ook hier is er geen sprake van positieve wederzijdse afhankelijkheid.

Weerstandeffect: groepsleden die minder gemotiveerd zijn, trekken andere groepsleden mee in hun gedrag. Hierdoor is een groepje afgeleid en niet meer taakgericht bezig.

Om deze processen te voorkomen moet er tenminste voldaan worden aan de vijf basiskenmerken van coöperatief leren (Förrer, Kenter & Veenman, 2000). Met name is het van belang dat er sprake is van positieve wederzijdse afhankelijkheid. De kinderen moeten afhankelijk zijn van elkaar om een opdracht te maken. Als tweede moet er een groepsbeloning zijn, zodat de kinderen voor de beloning ook afhankelijk worden van elkaar (Ros, 2010).

2.2.4 Coöperatief leren binnen thematiseren

Een van de kenmerken binnen thematiseren is het bevorderen van een brede persoonsontwikkeling (zie bijlage 1: de brede doelencirkel). Het gaat hier om het samenwerken. Bij samenwerken moeten kinderen communiceren, initiatieven nemen en plannen maken (Janssen-Vos, 2008). Om samenwerken te laten slagen moeten kinderen hun standpunten onder woorden kunnen brengen, toelichten en met argumenten onderbouwen. Er is sprake van elaboratie. Er is sprake van *collectieve* elaboratie als kinderen dit gezamenlijk doen (Elbers, 2008).

De betekenisvolle activiteiten lijken ook bij uitstek goed te gebruiken te zijn bij coöperatief leren. Doordat activiteiten betekenisvol zijn en de kinderen geïnteresseerd, zullen kinderen beter bereid zijn te taak samen uit te voeren (Förrer, Kenter & Veenman, 2000).

Verder ligt er volgens hen ook een relatie met de *zone van naaste ontwikkeling*. Tijdens het samenwerken in heterogene groepen kan een kind dat iets verder in ontwikkeling is, een ander kind helpen. Zo zijn alle kinderen in het groepje tot meer in staat en is er de mogelijkheid om verder te komen. Ook noemen zij de brede ontwikkeling als relatie met coöperatief leren. De kinderen moeten relaties met elkaar aangaan, een van de doelen van brede ontwikkeling (zie bijlage 1: de brede doelencirkel).

2.2.5 Coöperatieve werkvormen tijdens de startfase van thematiseren

Voor de startfase van thematiseren zijn de coöperatieve werkvormen geschikt die zich met name richten op de oriëntatiefase. Volgens Förrer, Kenter & Veenman (2000) gaat het dan om de volgende coöperatieve werkvormen: denken-delen-uitwisselen, interviews, rotonde, om-de-beurt, woordenweb, brainstorm, legpuzzel en genummerde hoofden. Met deze werkvormen kan de leerkracht inventariseren wat de kinderen met elkaar al weten en wat er nog geleerd moet worden over een bepaald onderwerp. De uitkomsten hiervan kunnen gezamenlijk geïnventariseerd worden.

Hier ligt de relatie met de startfase van thematiseren. Tijdens de eerste didactische impuls, oriënteert de groep zich op het thema (Janssen-Vos, 2008). De voorkennis wordt door deze werkvormen opgehaald en er wordt gekeken naar wat de kinderen

nog meer willen weten. Hieruit kan de leerkracht met de kinderen onderzoeksvragen gaan formuleren.

Om dit onderzoek uit te kunnen voeren, moet er een selectie gemaakt worden uit de zeven werkvormen. Er is vooral gekeken naar de werkvormen, waarbij de betrokkenheid groot is en de kinderen vooral van elkaar meer te weten kunnen komen. Ook is er gekeken naar werkvormen die nieuw zijn voor de kinderen. De werkvormen moeten geschikt zijn om voorkennis te actualiseren, oriëntatie op een bepaald onderwerp, inventarisatie daarvan en om open vragen te beantwoorden. De volgende drie werkvormen komen dan naar voren: *brainstorm*, *legpuzzel* en *rotonde* (zie bijlage 3).

2.2.6 Rollen bij coöperatief leren

Het werken met rollen bij coöperatief leren (zie bijlage 4) heeft twee voordelen. Ten eerste bevorderen rollen de individuele verantwoordelijkheid. De kinderen krijgen een rol toebedeeld en moeten die rol goed uitvoeren om de groepsopdracht tot een goed einde te brengen. Ten tweede bevordert het inzetten van rollen ook de positieve wederzijdse afhankelijkheid. De kinderen worden afhankelijk van elkaar als iedereen een bepaalde rol heeft toebedeeld gekregen. De waarde van een groepslid wordt hierdoor vergroot. Iedereen heeft elkaar nodig om de groepsopdracht te maken. Tevens vergroot het inzetten van rollen de evenredige inbreng. Alle kinderen weten precies wat er van ze verwacht wordt en kunnen naar hun eigen rol antwoorden. De rollen worden alleen ingezet als dit een meerwaarde heeft voor de opdracht (Förner, Kenter & Veenman, 2000).

2.2.7 Samenvatting

Uit de literatuurstudie blijkt dat thematiseren en coöperatief leren elkaar versterken. Binnen thematiseren is het leren vanuit de sociaal-culturele context een uitgangspunt om samenwerken te stimuleren. De eigen inbreng van de kinderen en eigen vragen lenen zich ook goed voor samenwerken. Immers, met z'n tweeën kun je veel meer vragen bedenken dan alleen (Förner, Kenter & Veenman, 2000).

Ook is er naar voren gekomen dat de startactiviteiten uitdagend moeten zijn. De kinderen moeten geprikkeld worden, zodat ze leergierig worden naar het onderwerp.

Ze moeten de kinderen werkelijk 'warm' maken voor het onderwerp en vragen oproepen bij de kinderen (De Haan, 2011).

De werkvormen die uit het literatuuronderzoek naar voren zijn gekomen zullen de startactiviteiten beter laten verlopen. De kinderen zullen meer betrokken zijn bij de activiteiten en de leervragen die uit de activiteiten naar voren komen zullen goed geformuleerd zijn en gemakkelijk tot stand komen. Dit zal in het praktijkgedeelte moeten blijken.

In het praktijkgedeelte van dit onderzoek wordt antwoord gezocht op de vragen: Hoe ervaren de kinderen de coöperatieve werkvormen bij het thematiseren? En wat vraagt de inzet van coöperatieve werkvormen van de leerkracht?

3. Methodologie

In dit hoofdstuk wordt beschreven welk soort onderzoek er uitgevoerd wordt (paragraaf 3.1). In 3.2 worden de onderzoeksperiode en de doelgroep beschreven. Verder is er in paragraaf 3.3 een beschrijving te lezen hoe de onderzoeksvraag en de deelvragen onderzocht worden. Paragraaf 3.4 gaat over de validiteit en de ethiek van het onderzoek.

3.1 Soort onderzoek

Het onderzoek dat uitgevoerd gaat worden is een ontwerponderzoek (De Lange, Schuman & Montesano Montessori, 2011). In dit onderzoek wordt een probleem bestudeerd vanuit de context waarin het plaats vindt. Er wordt vanuit de literatuur een werkwijze ontworpen en in de praktijk getest.

Een van de belangrijkste kenmerken van een ontwerponderzoek is dat er eerst een vooronderzoek wordt gedaan. Er wordt een analyse gemaakt van de huidige situatie en er wordt vastgesteld wat de gewenste situatie is. Dit staat beschreven in hoofdstuk 1. Daarna volgt de ontwerpfase, de nieuwe werkwijze wordt ontworpen vanuit de literatuur. Dit is te vinden in hoofdstuk 2. De evaluatiefase wordt beschreven in hoofdstukken 4 en 5.

Het onderzoek is gericht op het ontwerpen van nieuwe (en betere) werkwijzen die direct toepasbaar zijn in de praktijk. De participanten in het onderzoeksproces spelen de gehele tijd van het onderzoek een grote rol. Zij beoordelen de nieuwe werkwijze.

Het onderzoek is kwalitatief. Het doel is zicht te krijgen op welke coöperatieve werkvormen werken om de start van een thema te verbeteren. De gegevens zullen voornamelijk worden verzameld door vragenlijsten, observaties en open interviews. De verzamelde gegevens geven uiteindelijk antwoord op de onderzoeksvraag.

3.2 De onderzoeksperiode en de doelgroep

De periode waarin dit onderzoek gaat plaatsvinden is 3 weken. Aan het begin van de onderzoeksperiode zal een nulmeting worden gedaan met betrekking tot ervaringen van de kinderen ten opzichte van coöperatief leren (bijlage 5). Deze meting zal ook aan het eind van de onderzoeksperiode gedaan worden. Na elke werkvorm zal er een evaluatie plaatsvinden. De kinderen kunnen hun mening geven over de

werkvorm waar ze mee gewerkt hebben (bijlage 6). Tevens wordt er gefilmd tijdens elke startactiviteit om het leerkrachtengedrag in kaart te kunnen brengen door middel van observaties aan de hand van een observatielijst (bijlage 7).

De doelgroep is groep 7 van basisschool St W. In deze groep zal het onderzoek uitgevoerd gaan worden. Aangezien het samenwerken de gehele groep betreft, zullen alle kinderen betrokken worden bij het onderzoek. De groepen die gemaakt worden voor het coöperatief leren zijn heterogeen. De dataverzameling van alle kinderen is voor dit onderzoek van belang.

In bijlage 10 is een schema te lezen wat er precies gedaan gaat worden.

3.3 Onderzoeken van onderzoeksvraag

Door het onderzoeken van mijn deelvragen zal ik een antwoord krijgen op mijn onderzoeksvraag: *‘Welke coöperatieve werkvormen kan een leerkracht inzetten om de betrokkenheid van de kinderen in groep 7 bij de startfase van thematiseren vergroten?’*

Onderzoek per deelvraag

Mijn eerste deelvraag luidt: *‘Hoe ervaren de kinderen de coöperatieve werkvorm bij de startfase van het thematiseren?’*

Om een antwoord hierop te krijgen dient de startfase vast te stellen. Hiermee wordt in kaart gebracht hoe de kinderen tegenover coöperatief leren staan. Hiervoor is een vragenlijst voor de kinderen samengesteld (bijlage 5). Uit de gegevens van deze vragenlijst kan worden vastgesteld wat de kinderen nog lastig vinden en waar nog aan gewerkt moet worden. Deze punten komen tijdens het invoeren van de coöperatieve werkvormen aan bod. Aan het eind wordt de vragenlijst nog eens voorgelegd. Deze gegevens zullen aangeven of de mening van de kinderen is veranderd ten opzichte van coöperatieve werkvormen.

Tevens wordt de gehele groep gevraagd wat ze van de startactiviteiten vinden. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van een open vragenlijst (bijlage 6). De gegevens uit deze vragenlijst geven een beeld wat de kinderen graag zouden willen tijdens de startactiviteiten. Er wordt duidelijk hoe de startactiviteiten zo georganiseerd kunnen worden, dat de kinderen uitdaging in de startactiviteiten zien. Deze vragenlijst wordt

elke keer na de werkvorm afgenomen, zodat er een breed beeld weergegeven kan worden.

De tweede deelvraag luidt: *‘Wat vraagt de inzet van coöperatieve werkvormen van de leerkracht?’*

Deze deelvraag wordt door verschillende meetinstrumenten beantwoord. Ten eerste zal er gefilmd worden tijdens elke startactiviteit. Deze beelden zullen geobserveerd worden aan de hand van een observatielijst (bijlage 7). Er wordt na elke werkvorm geëvalueerd. De kinderen beantwoorden vragen (zie bijlage 6) over de werkvorm, maar ook over de rol van de leerkracht tijdens de startactiviteit.

3.4 Ethische aspecten

Om dit onderzoek uit te kunnen voeren volgens de ethische aspecten (De Lange et al, 2011) zal ik vooraf de ouders van de kinderen in mijn groep een brief schrijven (bijlage 9). In die brief staat beschreven dat ik een onderzoek doe in opdracht van de Master SEN. Ik leg uit wat het onderzoek inhoudt en wat ik onderzoek. Tevens vraag ik toestemming om de kinderen te filmen, vragen te stellen en de metingen in mijn onderzoek te vermelden.

De kinderen in mijn groep zal ik vooraf aan het praktijkgedeelte van mijn onderzoek op de hoogte brengen van wat er in de klas gaat gebeuren. Ik vertel hen welke rol zij hebben in dit onderzoek. Ik leg uit wat ik met de resultaten van mijn onderzoek ga doen in de klas. Tevens leg ik uit dat de antwoorden die ze zullen geven in de enquêtes vertrouwelijk zullen zijn. Ze mogen ook te alle tijden vragen aan me stellen over het onderzoek.

Tijdens het onderzoek zorg ik ervoor dat alle materialen (video, vragenlijsten, observatielijsten) klaar liggen om gebruikt te worden. Zo wordt ordeverstoring geminimaliseerd.

4. Data analyse en resultaten

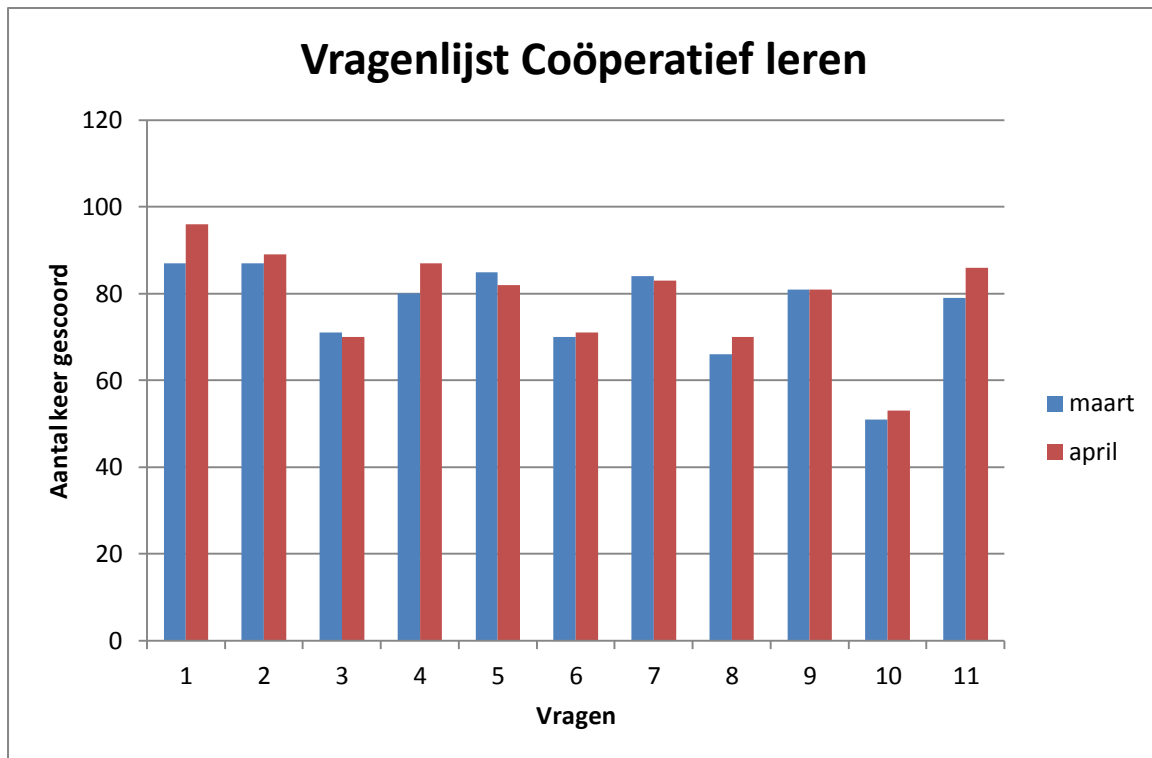
In dit hoofdstuk worden de verzamelde data uit het onderzoek in de klas gepresenteerd. De data wordt gepresenteerd per onderzoeksinstrument. Als eerste worden de beschrijvingen van de beginsituatie en eindsituatie naast elkaar gezet. Dit gaat over de mening van de kinderen over coöperatief leren. Als tweede worden de ervaringen van de kinderen over de verschillende werkvormen gepresenteerd. Als derde wordt het leerkrachtengedrag in kaart gebracht. Als laatste komt een beschrijving van het verdere verloop van het thema aan bod.

Voor het beschrijven van de verzamelde data is het nodig om een uitleg te geven wat het onderwerp van het thema is. Het thema dat behandeld is tijdens de onderzoeksperiode is 'Seksualiteit'. Dit thema was vooraf al favoriet bij de kinderen. Veel van de resultaten van de vragenlijsten zullen te maken hebben met dit onderwerp. De kinderen waren zeer enthousiast om dit onderwerp te behandelen, maar aan de andere kant zorgde dit ook snel voor een lacherige situatie, de kinderen hadden tussendoor veel te bespreken, maar er was vooral een grote betrokkenheid bij de kinderen te bemerken.

4.1 Resultaten vragenlijst kinderen over coöperatief leren

Om de eerste deelvraag *'Hoe ervaren de kinderen coöperatieve werkvormen bij het thematiseren?'* te kunnen beantwoorden, zijn de kinderen gevraagd naar hun mening over coöperatief leren.

Vooraf aan het onderzoek moesten de kinderen een vragenlijst invullen over coöperatief leren. De kinderen waren al bekend met coöperatief leren. Dit werd tijdens verschillende lessen al ingezet, bijvoorbeeld bij rekenen. Doordat ze al bekend waren met coöperatief leren kon ik ze deze vragenlijst in laten vullen. De vragen konden gescoord worden met een cijfer van 1 tot 4. 1 staat voor 'nooit', 2 staat voor 'soms', 3 staat voor 'vaak' en 4 staat voor 'altijd'. Ook aan het eind van het onderzoek hebben de kinderen deze vragenlijst ingevuld. In de tabel hieronder zijn de resultaten te lezen. 26 kinderen hebben dit formulier ingevuld. De maximale score per vraag is 104, de minimale score is 26.

Figuur 1: Vragenlijst coöperatief werken

Over het algemeen zijn er geen grote verschillen tussen de twee meetmomenten. Bij de vragen 1, 2, 4, 6, 8, 10 en 11 is er een stijging te zien. Vragen 1, 2 en 11 gaan over of de kinderen het prettig vinden om samen te werken. Dit is na het inzetten van de coöperatieve werkvormen hoger gescoord. Vraag 4 en 6 gaan over het verdelen van het werk en uitleg vragen aan een ander. Na de onderzoeksperiode geven de kinderen aan dat ze dit gemiddeld meer doen. Vraag 8 gaat over complimenten geven aan elkaar. Ook dit wordt nu meer gedaan. Vraag 10 gaat over praten over andere dingen tijdens het groepswork. Blijkbaar gebeurde dit meer, wat wellicht te maken heeft met het onderwerp van het thema. De vragen 3, 5 en 7 zijn lager gescoord en bij vraag 9 is de score hetzelfde gebleven. Vraag 3 gaat over of kinderen het leuk vinden om een ander iets uit te leggen. Er werd door een aantal kinderen aangegeven dat ze het lastig vonden om steeds aan andere kinderen dingen uit te leggen. Vraag 5 gaat over het actief mee doen, ook dit zou te maken kunnen hebben met het thema. Doordat de onderwerpen soms uitdaagden tot praten over andere dingen, werd er niet altijd even actief meegedaan. Vraag 7 gaat over het luisteren van andere kinderen. Dit is iets verminderd na het onderzoek. Vraag 9 gaat over of de kinderen het leuk vinden als hun groepje het beste is.

Wat nog meer te zien is in de tabel, is dat de vragen 1, 2, 4, 5, 7, 9 en 11 hoog gescoord worden, namelijk gemiddeld een '3-score'. Dit houdt in dat de kinderen deze vraag gemiddeld met 'vaak' hebben beantwoord. De vragen 3, 6, 8 en 10 worden gemiddeld met 'soms' beantwoord.

4.2 Resultaten evaluatie coöperatieve werkvormen

De eerste deelvraag is deels onderzocht met de vragenlijst waarvan de resultaten hierboven staan beschreven. Om deze nog beter te kunnen beantwoorden hebben de kinderen per werkvorm een evaluatieformulier ingevuld (bijlage 6). In bijlage 8 wordt per werkvorm beschreven wat de kinderen vonden van de werkvorm, of de opdracht goed gelukt was, het werken in een groepje, hun eigen gedrag en wat de leerkracht heeft gedaan.

Wat opvalt bij de eerste vraag of de opdracht goed gelukt was, is dat de kinderen zeer positief hierop antwoordden. De kinderen beoordeelden dat er goede vragen zijn ontstaan uit de startactiviteit, wat in alle gevallen de opdracht was. De kinderen gaven ook aan dat het beter lukt door er met anderen over te praten. Sommige kinderen gaven aan dat ze het lastig vonden om in een korte tijd de opdracht te maken. Soms vonden ze de opdracht minder leuk, maar doordat het onderwerp wel leuk was, vonden ze het goed gaan.

Bij de tweede vraag over het werken in een groepje, valt op dat veel kinderen opnoemden dat ze het beter begrijpen als ze samen werken. Ze gaven aan dat ze dingen kunnen vragen, niet lang op een antwoord van juf hoeven te wachten en zelfs dat kinderen in een kleiner groepje hun mening durven te uiten. Een aantal kinderen noemde op dat ze het lastig vonden om in een groepje te werken bij bepaalde opdrachten. Dat kwam omdat ze de tekst of plaatjes erg grappig vonden en dan niet meer serieus aan het werk konden. Andere kinderen gaven aan dat ze het zelf ook wel hadden gered.

De vraag over het inzetten van de rollen bij coöperatief werken is voor een groot deel positief beantwoord, maar bij deze vraag zijn de meningen wat meer verdeeld. De kinderen gaven aan dat ze het prettig vinden dat ze precies weten wat ze moeten doen als de rollen verdeeld zijn. Het geeft veel duidelijkheid. Sommige kinderen gaven aan dat het niet altijd nodig is om de rollen te gebruiken, of dat ze niet serieus

werden uitgevoerd. En er waren kinderen die vinden dat de rollen niks bij dragen aan het proces van samenwerken en het maken van de opdracht. Ze vonden ze niet nodig.

Over de werkvormen waren de kinderen heel positief. De meeste kinderen wilden niets veranderen aan de werkvormen. Wat opgenoemd werd om te veranderen was de groepsindeling, sommige kinderen vonden het lastig om met 'niet-vrienden' samen te werken. Een kind heeft een tip gegeven over veel lezen bij de werkvorm expert lezen. Een groot aantal keer werd ook 'serieuzer werken' opgenoemd.

De vijfde vraag over de rol van de leerkracht werd door de kinderen ook zeer positief beantwoord. Ze gaven aan dat de leerkracht goed uitlegt en goed rond loopt om te horen waar groepjes over praten. Ook noemden ze op dat de leerkracht ingrijpt als iets niet loopt zoals het moet zijn. Er worden veel complimentjes gemaakt.

De cijfers die de kinderen zichzelf, de werkvormen en de groepjes gaven liegen er niet om. De cijfers zijn hoog, een 7,6 is het laagste cijfer dat de kinderen gemiddeld geven aan zichzelf en 9 is het hoogst. Voor de werkvormen is een 8,3 het laagst en een 9,9 het hoogst. Voor de groepjes wordt een 7,7 als laagste gegeven en een 9,3 als hoogste.

4.3 Resultaten observatie leerkrachtengedrag

Om de leerkrachtvaardigheden in kaart te brengen zijn alle lessen van het onderzoek gefilmd. Deze beelden zijn geobserveerd aan de hand van observatielijsten (Digitale Opleidingsschool, St Martinus Gaarderen, bijlage 7). De onderzoeker heeft naar de beelden gekeken en geturfd hoe de leerkrachtvaardigheden aan bod kwamen.

Daarna is er per leerkrachtvaardigheid beschreven hoe dit tijdens de startactiviteiten ging. Er heeft ook een collega naar de beelden gekeken met behulp van de observatielijst. Ook die heeft geturfd hoe de leerkrachtvaardigheden aan bod kwamen en daar een samenvattend stukje over geschreven.

Leerkracht-vaardigheid	Observatie onderzoeker	Observatie collega
Ik heb aandacht besteed aan de principes van	Er wordt in het begin steeds aandacht besteed aan de principes van samenwerken. Vooraf aan de	Je legt uit wat de taken van coöperatief samenwerken zijn wat die taken inhouden. Je legt uit dat

samenwerken	opdracht wordt duidelijk gemaakt wat samenwerken inhoudt en hoe de kinderen dat kunnen uitvoeren. Ook de rollen van het samenwerken komen ter sprake. Er wordt duidelijk uitgelegd wat een rol inhoudt. Tijdens de laatste drie startactiviteiten is dit minder aan de orde.	er gerouleerd moet worden. De principes van het samenwerken, komen ook naar voren. Bijvoorbeeld: iedereen is aardig tegen elkaar, je eigen mening mogen geven, we luisteren naar de ander en we moedigen aan en geven complimenten.
Ik heb de opdracht duidelijk aan de kinderen uitgelegd	De opdrachten zijn elke keer uitgeschreven. De kinderen lezen eerst in het groepje de opdracht, daarna wordt de opdracht klassikaal besproken.	De opdrachten worden duidelijk besproken en uitgelegd. Je vertelt wat je van de kinderen verwacht.
Ik heb gecontroleerd of de groepjes de opdracht hebben begrepen.	Er wordt meestal na uitleg gecontroleerd of de opdracht begrepen is. Dit is soms in minder mate of niet gedaan.	Je vraagt terug "Is het nu duidelijk?" Dit doe je echter niet bij alle startactiviteiten en opdrachten. Soms is een opdracht zo duidelijk dat je er als leerkracht vanuit mag gaan dat het duidelijk is.
Ik heb de opdracht opgeschreven	Elke opdracht is stap voor stap uitgeschreven. Per groepje is er een blad met de opdracht erop. De taakmeester heeft dit blad op tafel en kan de opdracht herhalen als iemand daar om vraagt.	De kinderen lezen de geschreven opdracht door. Regels staan genoteerd en hangen duidelijk zichtbaar in het lokaal.
Ik heb aangegeven hoe de kinderen moeten samenwerken/ elkaar moeten helpen	Er wordt in het begin veel nadruk gelegd op hoe de kinderen samen moeten werken. Er wordt aangegeven hoe kinderen elkaar kunnen helpen, naar elkaar kunnen luisteren en de vaardigheden van samenwerken worden besproken. Tijdens de laatste startactiviteiten is hier minder aandacht aan besteed.	Je benoemt hoe de kinderen elkaar kunnen stimuleren en helpen.

Ik heb aangegeven hoeveel tijd de groepjes hebben	Er wordt duidelijk van tevoren aangegeven hoe lang de kinderen de tijd krijgen en er is een time-timer zichtbaar op het digibord.	Bij het maken van de opdrachten wordt de tijd besproken en is zichtbaar op het digibord.
Ik heb voldoende tijd gegeven om de opdracht af te krijgen	De kinderen hebben de opdracht steeds af als het tijd is, dus is er voldoende tijd gegeven om de opdrachten te maken. Bij een les was de tijd te kort en werd er in samenspraak met de kinderen een nieuwe tijd afgesproken. Het lezen van de opdracht duurt soms langer dan de aangegeven tijd. Tijdens het bespreken komen de niet gelezen punten aan de orde.	Bij het doorlezen van de opdracht aan het begin van startactiviteiten geef je niet altijd voldoende tijd. Niet ieder groepje is klaar met lezen. Bij het uitvoeren van de opdrachten hebben de kinderen voldoende en niet te veel tijd. Goed.
Ik heb voldoende materiaal klaargelegd	Het materiaal dat nodig is ligt bij elke startactiviteit klaar om uit te delen.	De materialen liggen klaar of deel je uit terwijl de kinderen met iets anders bezig zijn, prima.
Ik heb groepjes geobserveerd	Tijdens het samenwerken wordt er rondgelopen en geobserveerd. Bij elk groepje wordt er geluisterd wat er besproken wordt en wordt er in de goede richting gestuurd.	Je loopt rond en stelt hier en daar een vraag. Je observeert goed.
Ik heb gewenst gedrag gestimuleerd	Tijdens het rondlopen worden er complimentjes uitgedeeld aan groepjes die goed aan het werk zijn. Goede vragen worden beloond met een complimentje.	Ik heb dit niet gezien, maar kon dat niet horen op de filmpjes. Waarschijnlijk doe je dit als je rond loopt. Je bent wel enthousiast over goede vragen. Ik zie niet dat je kinderen complimenteert over een goed antwoord of hun betrokkenheid.
Ik heb ongewenst gedrag tijdig gestopt	Ongewenst gedrag kwam niet vaak voor, maar als het voor kwam werd er snel op gereageerd. Bij een	Je geeft het direct aan als je kinderen er tussen door hoort smoezen of niet serieus bezig zijn.

	opdracht werd een kind apart genomen om een gesprekje te voeren over zijn werkhouding.	
Ik heb het niveau van de opdracht goed gekozen	Het niveau sluit aan op het niveau van de kinderen en op de zone van naaste ontwikkeling van de kinderen. Over sommige onderwerpen wisten de kinderen al veel, over andere onderwerpen wisten de kinderen nog niet veel. Bij die onderwerpen zat dan meer tekst en uitleg.	De opdrachten sluiten aan bij de belevingswereld van de kinderen en zijn goed uit te voeren.
Ik heb de indeling van de groepjes goed gekozen	De indeling van de groepjes waren in de alle gevallen goed.	Van te voren is goed nagedacht over de samenstelling van de groepjes en het aantal kinderen per groepje.
Ik heb de tafels goed opgesteld	De tafels stonden zo dat kinderen makkelijk konden samenwerken en elkaar konden aankijken. De kinderen zaten allemaal op hun knieën om nog dicht bij elkaar te komen, zodat ze elkaar goed konden aankijken en horen.	De tafels zijn praktisch opgesteld, zowel voor het samenwerken als voor het observeren.

Figuur 2: Observaties leerkrachtengedrag

De observatie van de onderzoeker en de observatie van de collega komen veelal overeen. Er zijn geen grote verschillen te zien.

4.4 Het verdere verloop van het thema in de klas

Na de onderzoeksperiode zijn de kinderen met het thema verder gegaan. Aan de hand van hun keuze voor een subthema zijn er groepjes gevormd. De groepjes zijn met de eigen vragen aan de slag gegaan om theorie te verzamelen. Met die informatie hebben de kinderen een eindproduct gemaakt. Het groepje dat over SOA's informatie gezocht hebben, hebben een informatieboekje gemaakt. Het groepje over voortplanting en homoseksualiteit hebben een spel gemaakt met weetjes en vragen. Het groepje over Loverboys heeft een power point gemaakt en

die gepresenteerd aan de klas. De kinderen die het subthema Voorbehoedsmiddelen hebben de koffer met voorbehoedsmiddelen van de startactiviteit nageemaakt in de vorm van een muurkrant. Het groepje met het subthema Puberteit hebben levensgroot een jongen en een meisje getekend met daarop alle veranderingen die plaatsvinden in de puberteit. Bij alle eindproducten is de informatie die de kinderen gevonden en geschreven hebben geplakt, zodat iedereen dit kan lezen en leren.

5. Conclusie

In dit hoofdstuk wordt beschreven wat de conclusies en aanbevelingen zijn wat betreft de resultaten van de dataverzameling van dit onderzoek. Als eerste is een conclusie geschreven over de ervaringen van de kinderen met de coöperatieve werkvormen. Als tweede wordt er een conclusie beschreven over het leerkrachtengedrag. Als laatste wordt er een antwoord gegeven op de onderzoeksvraag.

5.1 Conclusie en aanbeveling ervaring kinderen

Als eerste wordt er beschreven wat er uit de tabel (figuur 1) naar voren komt. Naar aanleiding van de vragenlijst over coöperatief werken komt duidelijk naar voren dat kinderen coöperatief werken als positief ervaren. De score op vraag 1 is relatief hoog. Dit lijkt aan te geven dat de kinderen het fijn vinden om samen te werken. Samenwerken kwam al vaker voor in de klas, maar door het nu met meer nadruk in te zetten, ervaren de kinderen steeds meer dat het prettig werkt om samen over dingen te praten, na te denken en een opdracht erover te maken.

Wat opvalt is dat de vraag over uitleggen aan een ander lager wordt gescoord. Kinderen geven aan dat ze het wel eens vervelend vinden om uit te leggen aan anderen. Het blijkt tijdens de startactiviteiten dat het om steeds dezelfde kinderen gaat. Sommige kinderen weten veel van onderwerpen af en moeten steeds aan anderen uitleggen. Dit zou voorkomen kunnen worden door de groepen meer homogeen te maken, maar juist het gebruik van heterogene groepen stimuleert de zone van naaste ontwikkeling (Pompert, 2004). Ook vanuit het coöperatief leren wordt homogene groepen op prestatie niveau afgeraden, omdat er dan onderprestaties bij de zwakkere kinderen zou kunnen optreden (Förrer, Kenter & Veenman, 2000). Een oplossing zou kunnen om de sterkere kinderen meer te complimenteren met hun kennis en de uitleg die ze andere kinderen geven.

De vraag over het verdelen van het werk is ook gestegen in de tweede meting. Dit heeft alles te maken met het toepassen van de rollen. De kinderen weten precies wat ze moeten doen, de rol die ze hebben staat goed uitgeschreven. Het inzetten van de rollen zorgt voor een duidelijke structuur en werkt goed. Dit zal bij coöperatief werken altijd ingezet worden, mits de opdracht dit toestaat.

Over het actief meedoen zijn de kinderen minder positief, terwijl de beelden van de startactiviteiten duidelijk iets anders laten zien. De kinderen zijn tijdens alle startactiviteiten zeer betrokken geweest. Zodra de kinderen mochten beginnen, gingen alle hoofden dicht naar elkaar toe en ze bleven daar tot de opdracht klaar was. Er werd tijdens de activiteiten niet gelopen, geen wc bezoeken of anders. De kinderen zijn erg streng voor zichzelf, waar deze uitslag uit voort komt. Het onderwerp 'Seksualiteit' heeft wel met deze uitslag te maken. De kinderen waren soms nog verder aan het praten over het onderwerp van de startactiviteit, terwijl ze verder moesten. Het hoort er bij, want voor de kinderen is dit een heel spannend onderwerp, maar een aantal kinderen vond dat dit niet hoort bij actief meedoen aan de activiteit. Echt storend was het niet.

Wat opvallend is, is dat er meer complimenten worden gegeven binnen de groepjes. Dit zijn voortgezette vaardigheden die door de kinderen steeds beter beheerst worden.

Uit de evaluatieformulieren over de coöperatieve werkvormen komen ook zeer positieve resultaten. De kinderen geven veelal aan dat het werken in groepjes steun geeft bij het maken van opdrachten. Ze geven aan dat doordat ze samenwerken ze tot betere resultaten komen. Dit is dan ook terug te vinden in de uitkomsten van de opdrachten. Bij elke startactiviteit hebben de kinderen heel veel vragen bedacht. Zoveel is nog niet eerder voor gekomen. Het blijkt dus duidelijk dat het samenwerken zorgt voor een betere betrokkenheid en betere resultaten. Door de coöperatieve werkvormen is de interactie tussen de kinderen gestimuleerd, ze zijn steeds met elkaar in gesprek geweest en hebben gezamenlijk een opdracht gemaakt of gedaan (Förre et al, 2000).

De inzet van de rollen heeft over het algemeen ook positief uitgepakt. Een aantal kinderen gaf aan dat ze het niet nodig vonden om de rollen in te zetten. Ze vonden het zonder ook goed gaan. Wellicht hebben ze zelf niet door, dat door het inzetten van die rollen het juist goed ging. De kinderen waren namelijk heel betrokken bij de opdrachten en voerden hun rollen meestal goed uit. Juist doordat alles zo duidelijk verdeeld was, verliep het goed, wat ze zelf misschien niet beseften. Hier ligt een kans om de kinderen daar meer bewust van te maken. Door vragen te stellen aan de groepjes in de evaluatie wat goed ging en daarop doorvragen hoe het kwam dat het

zo goed ging, geeft de kinderen meer inzicht in de eigen rol in het werken in een groepje. Ze gaven wel vaak aan dat ze het heel duidelijk vonden, iedereen wist precies wat gedaan moest worden. Het zorgt voor structuur en haalt veel onrust weg. Ze hebben duidelijk voor ogen wat er van ze verwacht wordt door de andere groepsleden (Förrer et al, 2000).

Over de coöperatieve werkvormen die aan bod zijn gekomen, waren de kinderen ook heel positief. Ze gaven vaak aan dat er niets verandert hoefde te worden aan de werkvormen. Wel gaf een kind een tip over de hoeveelheid lezen en het ontbreken van beeldmateriaal, wat interessant was. Dit kind brengt over het algemeen weinig in tijdens gesprekken of in kleine groepjes. Dat hij nu meedenkt over de coöperatieve werkvorm is een grote vooruitgang.

De cijfers die de kinderen zichzelf, de werkvorm en het groepje geven waren relatief hoog. De kinderen vonden dat er goed gewerkt is en dat kan alleen maar beaamt worden door de leerkracht. Er was een zeer positieve sfeer in de klas tijdens de startactiviteiten, de betrokkenheid was groot en de resultaten waren groots.

De ervaringen van de kinderen zijn in hoge mate positief. Het samenwerken in groepjes tijdens de startactiviteiten draagt bij aan goed groepswork en dat is ook de mening van de kinderen. De processen die op zouden kunnen treden zoals Ros (2010) ze beschrijft zijn niet voor gekomen. Er was tijdens de startactiviteiten sprake van een grote positieve wederzijdse afhankelijkheid. Er waren geen kinderen die achterover gingen zitten en het werk aan een ander over lieten. Dit heeft met de uitelg over de samenwerkingsvaardigheden te maken alsmede met de uitdagende en stimulerende startactiviteiten.

5.2 Conclusie en aanbeveling gedrag leerkracht

Hier wordt beschreven wat de inzet van coöperatieve werkvormen van de leerkracht vraagt. Om een antwoord te vinden op deze vraag is er gefilmd tijdens alle startactiviteiten. Na afloop heeft de onderzoeker en een collega de beelden bekeken en beschreven aan de hand van een observatielijst (bijlage 7).

Wat opvalt is dat de observatie relatief positief beoordeeld wordt. Door de punten van tevoren te bestuderen en mee te nemen in het voorbereiden van de startactiviteiten, is het gelukt om ze tijdens de startactiviteiten ook uit te voeren. Dit heeft bijgedragen

aan het goede verloop van de startactiviteiten. Door van tevoren goed na te denken over de opdrachten, de werkvormen en het uitschrijven van de opdrachten, was het voor de kinderen duidelijk wat de bedoeling was en konden ze direct aan het werk. Ook het aangeven van de tijd die de kinderen kregen voor bepaalde opdrachten droeg bij aan een grote betrokkenheid, ze moesten immers de opdracht op tijd af hebben. De tijd die de kinderen kregen was in het algemeen goed gekozen. Als bleek dat een groot deel nog niet klaar was, werd er nog wat tijd bij gedaan. Dit ging dan in overleg met de kinderen.

Wat opvalt is dat de principes van het samenwerken bij de laatste activiteiten minder benadrukt werden. Dit had niet tot gevolg dat de principes van samenwerken niet meer werden toegepast. Blijkbaar hebben de kinderen het niet nodig om dit steeds te herhalen. Wel is het belangrijk om het van tijd tot tijd te herhalen of op te halen, zodat de kinderen het niet kwijt raken. De leerkracht is verantwoordelijk voor het herhalen van de principes. De leerkracht moet observeren of de kinderen het nodig hebben om de principes te herhalen.

Het observeren tijdens het werken aan de startactiviteiten werd veelvuldig gedaan. Het was prettig om te horen wat er in de groepjes werd besproken. Soms kon er hulp geboden worden of bijgestuurd worden als een groepje de verkeerde kant op dreigde te gaan. Zo kon er grip op de groepjes gehouden worden, zonder de inbreng van de groepsleden te negeren. De kinderen gaven zelf ook aan dat ze dit heel prettig vonden.

De aanbeveling voor leerkrachten houdt in dat het goed uitdenken van de startactiviteiten, goed voorbereiden en het gebruik maken van coöperatieve werkvormen bij kan dragen aan een goede startfase van het thematiseren, waarbij de kinderen en de leerkracht zich kunnen oriënteren op het onderwerp, het onderwerp eigen kan maken en de nieuwsgierigheid wordt opgewekt.

5.3 Beantwoorden onderzoeksvraag

In deze paragraaf wordt op de volgende vraag antwoord gegeven:

‘Welke coöperatieve werkvormen kan een leerkracht inzetten om de betrokkenheid van de kinderen in groep 7 bij de startfase van het thematiseren te vergroten?’

Uit dit onderzoek is gebleken dat het inzetten van coöperatieve werkvormen een positieve invloed heeft op het goed verlopen van de startfase van thematiseren.

De coöperatieve werkvormen die uit de literatuurstudie zijn gekomen, lenen zich bij uitstek goed om in te zetten bij de startfase. De werkvormen zorgen voor een grote betrokkenheid bij de kinderen, stimuleren de samenwerking tussen de groepsleden, dagen de kinderen uit om tot leervragen te komen en bieden duidelijkheid en structuur. De basis van deze werkvormen zijn goed toe te passen in verschillende opdrachten. Ze kunnen gebruikt worden bij een stuk tekst, een film of bij voorwerpen bekijken. Daarmee voldoen de werkvormen aan de eisen van goede startactiviteiten waarbij het belangrijk is dat ze uitdagend zijn, vragen moeten oproepen, de betekenisverlening op gang moeten brengen en moeten aansturen tot verschillende vormen van onderzoek doen (Oterdoom, 2011 & De Haan, 2001).

De rol van de leerkracht gaat vooral over het voorbereiden van de activiteiten en het inzetten van de coöperatieve werkvormen. Met een goede voorbereiding zorgt een leerkracht voor duidelijkheid voor de kinderen en voor zichzelf. De leerkracht moet de kinderen duidelijk maken wat de opdracht is, welk doel bereikt moet worden, hoe de opdracht uitgevoerd moet worden, de tijd aangeven en de criteria aangeven wanneer de opdracht geslaagd is. Als aan deze voorwaarden voldaan is, heeft de leerkracht tijd om de groepjes te observeren, bij te sturen of te helpen. Tijdens het werken loopt de leerkracht rond en kan het samenwerkproces observeren (Förner, Kenter & Veenman, 2000). Hierbij wordt de coachende en sturende rol van de leerkracht duidelijk. Dit is van belang om de startactiviteiten goed te laten verlopen. De leerkracht heeft vooraf aan een thema nagedacht over het activiteiten aanbod. Vanuit het activiteiten aanbod worden de startactiviteiten georganiseerd. Deze moeten de kinderen meenemen om het onderwerp eigen te maken. De leerkracht zorgt voor input die tot de verbeelding van de kinderen spreekt (Pompert, 2004).

6. Reflectie

In dit hoofdstuk staat de reflectie op het onderzoek en het onderzoeksproces beschreven. Tevens staat er beschreven hoe de leerontwikkeling tijdens het houden van dit onderzoek is verlopen. Er staat beschreven wat de leerwinsten zijn en welke nieuwe inzichten verkregen zijn.

6.1 Reflectie op het onderzoek

Het doen van een onderzoek was niet eenvoudig. Het zelfstandig op zoek gaan naar een onderwerp, literatuur, vanuit de literatuur een ontwerp maken van een nieuwe vorm van startactiviteiten en dan het onderzoek uitvoeren en verwerken. Ondanks dat het moeilijk gevonden werd, is het wel gelukt. Ik heb veel nieuwe inzichten gekregen in de startfase van het thematiseren. De betrokkenheid van de kinderen bij de startactiviteiten heeft geleid tot een goed verlopen van de startactiviteiten. Ook de inzet van de kinderen bij het invullen en meedenken over de startactiviteiten en de coöperatieve werkvormen hebben bijgedragen aan het uitvoeren van dit onderzoek.

6.2 Reflectie op het onderzoeksproces

Het uitkiezen van de startfase van thematiseren voor onderzoek was niet optimaal. Het is voor een onderzoek een relatief korte periode, waarin je wel heel intensief aan het werk moet zijn. De startfase van thematiseren duurt normaal gesproken twee weken, in dit onderzoek zijn er drie weken voor uit getrokken. Dit thema leende zich goed om meer startactiviteiten te doen om drie weken vol te maken. Aan de kinderen was aan het eind wel te merken dat ze graag zelf aan het werk wilden met een bepaald subthema. Ook het invullen van de evaluatieformulieren vonden de kinderen aan het eind niet leuk meer. Ze waren nog moeilijk te motiveren. Door het beloven van een traktatie als ik geslaagd ben, wilden ze het nog wel doen. Een volgend onderzoek zou ik een onderzoeksmiddel gebruiken waarbij de kinderen niet zoveel moeten invullen.

Door eerst de literatuur te bestuderen over thematiseren, de startfase en coöperatief leren heb ik veel nieuwe inzichten opgedaan. Ik ging voorheen snel aan de startactiviteiten voorbij, gebruikte de startactiviteiten van collega's die het thema al eens gedraaid hadden en heb mezelf nooit verdiept in de startactiviteiten. Ik kom na dit onderzoek wel tot de conclusie dat de startactiviteiten van wezenlijk belang zijn

voor het verdere verloop van het thema. Als de startactiviteiten goed georganiseerd zijn kunnen de kinderen zich veel beter oriënteren op het onderwerp. Hierdoor verloopt de rest van het thema beter. De kinderen hebben het onderwerp eigen gemaakt en kunnen nu met het onderzoek aan de slag (Pompert, 2004).

Wat mij tegengevallen is, is dat er weinig literatuur over de startactiviteiten zelf is geschreven. In de literatuur wordt er alleen geschreven over de oriëntatiefase, waarin de startactiviteiten plaatsvinden, maar niet waar goede startactiviteiten aan moeten voldoen. Ik had graag meer literatuur hierover gelezen, naar mijn mening is hier nog wel wat over te schrijven. Om toch te komen tot goede startactiviteiten heb ik veel met collega's gesproken over startactiviteiten om voor mezelf toch een beeld te krijgen waar een startactiviteit aan moet voldoen. In het tijdschrift 'Zone', een tijdschrift voor OGO, was wel een aantal artikelen te vinden over startactiviteiten. De startactiviteiten hebben voor mij een nieuwe waarde gekregen. Ze zijn veel belangrijker voor me geworden, omdat ik heb gemerkt dat het zoveel uitmaakt hoe de startactiviteiten verlopen voor de rest van het thema. Het heeft ook mijn mening over thematiseren verandert. Regelmatig liep ik er tegenaan dat de activiteiten in de klas niet betekenisvol waren en het dus geen thematiseren meer was. Het leek meer op het draaien van een project over een bepaald onderwerp. Nu ik weet wat het belang van de startactiviteiten is, lukt het thematiseren me veel beter.

Het schrijven van de hoofdstukken ging moeizaam. Het was nieuw voor mij om zakelijk te schrijven en dit kostte mij dan ook moeite. Naarmate ik verder was, ging het me beter af. Ik vond het ook wel een uitdaging om zakelijk te schrijven. Het heeft mij als persoon verder gebracht door kritisch naar mijn eigen werk te kijken. Ook het kijken naar het werk van mijn 'critical friends' heeft me verder gebracht. Zelfs in de vakbladen kijk ik anders naar resultaten van onderzoeken.

6.3 Leerwinst voor mezelf

Ik heb geleerd dat samenwerken een positieve invloed kan hebben op het uitvoeren van de startactiviteiten. Tevens ben ik me bewust van de valkuilen van het samenwerken. Er kunnen kinderen zijn die het werk aan andere kinderen over laten waardoor er geen sprake meer is van coöperatief leren. Doordat ik me hier bewust van ben, weet ik dat ik daar goed op moeten letten bij het samenstellen van de startactiviteiten. Om de positieve wederzijdse afhankelijkheid tot stand te laten

komen, heb je als leerkracht een begeleidende rol. Ook bij het uitvoeren van de startactiviteiten heb je als leerkracht een begeleidende rol. Het is van belang dat je goed observeert en de groepjes de goede kant op stuurt zonder hun eigen inbreng te negeren. Door de kinderen de goede vragen te stellen kun je ze de kant opsturen die jij in gedachten had. Terwijl de kinderen het gevoel hebben dat ze het zelf hebben bedacht.

Ik heb ook geleerd dat ik mijn startactiviteiten zelf moet bedenken. Het gebruiken van startactiviteiten van andere leerkrachten werkt niet voor mij. Ik moet het onderwerp van het thema ook eigen maken, dat kan ik doen door mezelf goed te oriënteren op het onderwerp. Door deze oriëntatie kan ik goede startactiviteiten bedenken, die ik wellicht later nog eens kan gebruiken.

Ik heb ook geleerd dat de meningen van de kinderen waardevol zijn. Ik dacht dat ik veel met kinderen in gesprek ben geweest, maar door de kinderen de werkvorm te laten evalueren en ook vragen over mijzelf te laten beantwoorden, verkrijg je veel informatie. Ik vond het heel spannend om de kinderen over mij te laten vertellen, maar het is me ontzettend meegevallen. Ze waren positief en gaven goede opbouwende kritiek. Ik heb dit onderschat, maar nu weet ik wat ik van de kinderen kan verwachten op dit gebied.

6.4 Leerwinst voor de school

Nu ik dit onderzoek heb uitgevoerd, kan ik mijn collega's in de bovenbouw hierover vertellen. De opbrengsten die dit onderzoek mij hebben geleverd, zullen voor hen ook waardevol zijn. Het kan zijn dat niet iedere collega tegen dezelfde dingen aanloopt als ik deed, maar het inzetten van coöperatieve werkvormen tijdens de startfase van thematiseren is voor iedere collega goed om te doen. Ik zal dit onderzoek presenteren in een bovenbouw vergadering en tevens in een teamvergadering vertellen over dit onderzoek. Aangezien thematiseren in de onderbouw meer uitgaat van spel in plaats van onderzoeksactiviteiten is het voor hen niet helemaal toepasbaar. Wellicht kunnen ze er wel dingen uit meenemen.

7. Nawoord

In dit nawoord wil ik graag een aantal mensen bedanken.

Allereerst de kinderen in mijn klas. Ze hebben enthousiast meegewerkt aan het onderzoek. Er werd veel van ze gevraagd, door de vragenlijsten, de opnames van elke startactiviteit en het geduld voordat ze met de onderzoeksactiviteiten konden beginnen. De vragenlijsten vroegen veel van de kinderen. Steeds weer moesten ze nadenken over de vragen en eerlijk antwoorden. De vragen waren telkens dezelfde, soms vonden ze dit wel saai worden. Toch hebben ze zich elke keer weer ingezet om het zo goed mogelijk in te vullen. Ik denk dat ze dat uit loyaliteit voor mij hebben gedaan, wat mij een goed gevoel gaf. Ze vragen vaak of ik al geslaagd ben. Ook het filmen in de klas was voor sommige kinderen een grote opgave. Ze hadden soms de neiging om voor de camera toch een beetje gek te doen. Uiteindelijk moesten ze zich toch bezig houden met de opdracht, wat voor sommigen een grote mate van concentratie vroeg.

Als tweede wil ik mijn 'critical friends' bedanken voor hun steun, kritiek en aanmoediging. Als het een beetje tegen zat kwamen ze met goede opbouwende kritiek waardoor ik weer verder kon. Het beter leren kennen van deze personen, beschouw ik als waardevol. Nog een pluspunt van het volgen van deze opleiding.

Ten derde wil ik mijn begeleiders van Fontys bedanken voor hun feedback. Na het eerste jaar met vijf begeleiders begonnen te zijn, was het even omschakelen naar twee begeleiders in het tweede jaar. Dit betekende dat de manier van werken veranderde, maar ik heb er veel aan gehad. Toen ik op een gegeven moment vast zat, heeft een telefoongesprek met de ogen geopend en ben ik weer enthousiast geworden om verder te gaan. Opeens wist ik wat ik echt wilde gaan onderzoeken en verliep het onderzoek vele male beter.

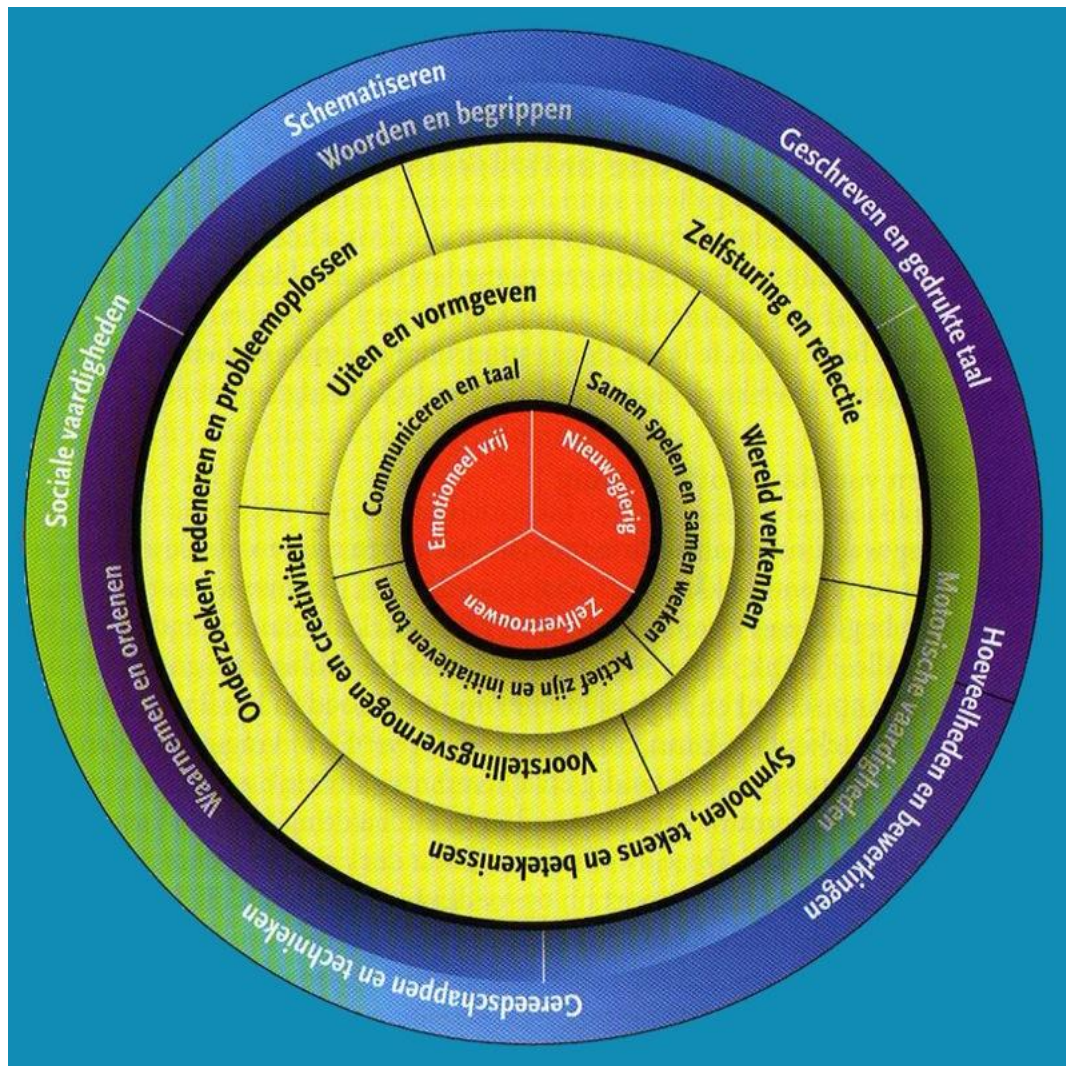
Als laatste wil ik mijn familie bedanken. Mijn vader voor het lezen van de stukken en zijn controle op mijn taal en spelling. Mijn vriend voor het geduld dat hij moest hebben tijdens de opleiding en zijn steun als het even niet mee zat.

Literatuurlijst

- Bongaards, B. & Sas, J. (2000) Vakbekwaam onderwijzen, Groningen: Wolters-Noordhoff
- Förrer, M., Kenter, B. & Veenman, S. (2000) Coöperatief leren in het basisonderwijs, Amersfoort: CPS
- De Haan, D. & Kuiper, E. (2008) Leerkracht in beeld. Ontwikkelingsgericht onderwijs: theorie, onderzoek en praktijk, Assen: Van Gorcum
- De Haan, D. (2011) 'Persoonsvorming en Ontwikkelingsgericht Onderwijs' Internet WWW pagina op URL: http://www.inholland.nl/NR/rdonlyres/72C5920D-E169-46A9-A0DE-13B5CF7B4B0B/0/Persoonsvorming_en_OgoOnderwijsraad.pdf
- Janssen-Vos, F. (2008) Basisontwikkeling voor peuters en de onderbouw, Assen: Van Gorcum
- Van Oers, B. (2003) Signatuur van Ontwikkelingsgericht Onderwijs. Zone, 2 (3), 11-15
- Van Oers, B. & Janssen-Vos, F. (1992) Visies op onderwijs aan jonge kinderen, Assen: Van Gorcum
- De Lange, R., Schuman, H. & Montesano Montessori, N. (2011) Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals, Antwerpen: Garant
- Oterdoom, B (2011) De jacht naar rijke onderzoeksactiviteiten blijft!. Zone, 10 (3), 15 – 17
- Pompert, B. (2004) Thema's en taal; Ontwikkelingsgericht Onderwijs in de bovenbouw, Assen: Van Gorcum
- Ros, A & Timmermans, R. (2010) Schieten op doel. Over leerdoelen en leerbehoeften, 's-Hertogenbosch: KPC Groep
- Veenman, S., Koenders, L. & Van der Burg, M. (2001) 'Coöperatief leren in het voorgezet onderwijs: evaluatie van een scholingsprogramma' Internet WWW pagina op URL: <http://www.pedagogiek-online.nl/> geopend op 20-03-2012
- Digitale opleidingsschool st. Martinus-Gaanderen Internet WWW pagina op URL: <http://www.dos-iselinge.nl/> geopend op 18-03-2012

Bijlagen

Bijlage 1: Doelencirkel Basisontwikkeling

In het midden staan de voorwaarden voor leren: emotioneel vrij zijn, nieuwsgierig zijn en zelfvertrouwen hebben. Als een kind emotioneel vrij is, zal het zelfvertrouwen goed zijn. Nieuwsgierigheid komt voort uit de behoefte om groot te worden.

In tweede ring staan de volgende kwaliteiten die bijdragen aan een brede persoonsontwikkeling: actief zijn en initiatieven nemen, communiceren en samen spelen en samen werken. De kinderen zijn actief betrokken bij hun eigen ontwikkeling. De nieuwsgierigheid uit de binnenste cirkel zetten ze om in handelen en onderzoeken. Ze nemen initiatief om te ontwikkelen. Daarbij gaan ze contacten aan met anderen. Ze spelen en werken samen met andere kinderen en de leerkracht. De communicatie speelt hierin een grote rol.

De derde ring bevat: wereld verkennen, uiten en vormgeven en voorstellingsvermogen en creativiteit. Leren vanuit de sociaal-culturele context staat centraal in OGO. De kinderen ontwikkelen door in te groeien in de wereld. Ze maken een steeds groter wordend deel uit van de wereld. Bij het samen spelen en werken uiten de kinderen hun gevoelens, ervaringen, gedachten en ideeën. Hierbij komt het voorstellingsvermogen en creativiteit bij kijken. Het luisteren naar de ander, het bedenken van situaties, het voorstellen van het bekende en het onbekende.

In de vierde ring staan symbolen, tekens en betekenissen, zelfsturing en reflectie en onderzoeken, redeneren en probleemoplossen. Door de werkelijkheid in een representatie voor zich te zien, leren de kinderen om te gaan met de werkelijkheid later. Door betekenissen te leren (van cijfers, letters, schema's, modellen) in de concrete representatie, zullen ze die kunnen toepassen in de werkelijkheid. Bij zelfsturing en reflectie gaat het over het werkplan dat kinderen voor zichzelf maken. Ze denken hardop over wat ze moeten gaan doen, ze controleren wat ze doen en kijken na afloop terug op wat ze hebben gedaan. Hierdoor kunnen ze een onderzoekende houding aannemen, redeneren en een probleem oplossen.

In de buitenste twee ringen gaat het om specifieke vaardigheden die de kinderen nodig hebben om een brede persoonsontwikkeling te verkrijgen. Het gaat dan om motorische vaardigheden, waarnemen en ordenen, woorden en begrippen, sociale vaardigheden, gereedschappen en technieken, schematiseren, hoeveelheden en bewerkingen en geschreven en gedrukte taal (Janssen-Vos, 2008).

Bijlage 2: Vaardigheden voor coöperatief leren

In onderstaande tabel staan de basisvaardigheden, de voortgezette vaardigheden en de vaardigheden voor gevorderde groepen (Förrer, Kenter & Veenman, 2000)

Basisvaardigheden	Voorgezette vaardigheden	Vaardigheden voor gevorderde groepen
• Elkaars naam gebruiken • Elkaar aankijken tijdens het praten • Vriendelijk reageren op elkaar • Elkaar gelegenheid geven mee te doen • Een inbreng durven hebben • Zo duidelijk praten dat anderen je kunnen verstaan • Meewerken aan de groepsopdracht • Luisteren naar elkaar • Elkaar uit laten praten • De inbreng van een ander accepteren • Bij je groepje blijven • Rustig praten en werken • Materiaal met elkaar delen • Om de beurt praten • Aan de taak doorwerken tot deze af is	• Vragen stellen aan elkaar • Reageren op wat een ander zegt • Af en toe herhalen wat iemand zegt • Elkaar vragen hardop te denken • Elkaar aanmoedigen mee te doen • Elkaar een complimentje geven • Ondersteunende opmerking maken • Met alle groepsleden samenwerken • Elkaar aanbieden iets uit te leggen • Hulp vragen aan een ander • Elkaar helpen zonder voor te zeggen • Het werk plannen • Richting geven aan de uitvoering van de taak • Af en toe de voortgang samenvatten • Elkaar herinneren aan de opdracht	• Je in het standpunt van een ander verplaatsen • Verschil van mening accepteren • Ook op langere termijn een goede relatie behouden • Overeenstemming met elkaar bereiken • Kritiek formuleren op ideeën, niet op personen • Met elkaar problemen oplossen • Op een vriendelijke manier zeggen dat je het ergens niet mee eens bent • Verschillen ideeën integreren • Ideeën verder uitbouwen • De groep stimuleren, motiveren

Bijlage 3: Coöperatieve werkvormen

Coöperatieve werkvormen, gebruikt tijdens dit onderzoek volgens Förrer, Kenter & Veenman, 2000.

Brainstorm:

De kinderen krijgen de opdracht zo veel mogelijk binnen een bepaalde tijd over een onderwerp op te noemen. Alle ideeën zijn goed, er zijn geen foute antwoorden bij. Belangrijk is dat iedere inbreng welkom is, iedereen mag wat zeggen. Op elkaars inbreng verder gaan is goed. Een kind schrijft de antwoorden op en na de bepaalde tijd worden de antwoorden besproken in de groep.

Legpuzzel:

Alle kinderen in een groepje krijgen een nummer. Dan wordt het materiaal uitgedeeld en verdeeld over de groepsleden. De nummers van het materiaal en de groepsleden corresponderen met elkaar. Dan gaat het groepje uit elkaar en gaan alle nummers 1 uit de klas bij elkaar zitten, de nummers 2 ook, enzovoorts. Het materiaal wordt in de nieuwe expertgroepen bestudeerd en geleerd. Uiteindelijk komen de oorspronkelijke groepen weer bij elkaar. Ieder groepslid vertelt wat hij heeft bestudeerd in de expertgroep. Zo wordt de nieuwe informatie overgebracht aan de groepsleden.

Rotonde:

Er wordt een onderwerp geïntroduceerd door de leerkracht. Ieder groepslid heeft een blaadje voor zich waar een opdracht over het onderwerp op staat. Ieder groepslid krijgt een bepaalde tijd om wat op te schrijven. Na de bepaalde tijd worden de blaadjes doorgeschoven met de klok mee. Een nieuwe opdracht over hetzelfde onderwerp, maar al met een antwoord van het vorige groepslid. De kinderen mogen zelf een antwoord opschrijven, maar ook doorgaan op wat er al staat. Daarna worden de blaadjes weer doorgeschoven totdat iedereen alle blaadjes heeft gehad. Na afloop worden de antwoorden klassikaal besproken.

Bijlage 4: Rollen bij coöperatieve leren

Materiaalbaas

De materiaalbaas is het enige groepslid dat mag weglopen bij de groep om materiaal te pakken of terug te leggen. De materiaalbaas zorgt er ook voor dat het materiaal eerlijk verdeeld wordt binnen de groep.

Tafelbaas

De tafelbaas zorgt ervoor dat de tafels snel en rustig verschoven worden. De groepsleden luisteren naar de aanwijzingen van de tafelbaas. De tafelbaas zorgt ervoor dat zijn groepsgenoten snel en rustig in hun groep gaan zitten.

Stilte-kapitein

De stilte-kapitein heeft als taak ervoor te zorgen dat zijn groep niet te veel lawaai maakt. De kinderen moeten zachtjes overleggen om andere groepen niet te storen. De stilte-kapitein geeft aan wanneer de groep te rumoerig wordt.

Schrijver/Tekenaar

De schrijver noteert de antwoorden die de groep bedacht heeft. Voordat hij het antwoord opschrijft, vraagt de schrijver eerst of iedereen het ermee eens is. De rest van de groep weet dat ze de schrijver de tijd moeten geven het antwoord op te schrijven. Soms vraagt de opdracht niet dat er geschreven wordt, maar dat iets getekend wordt. Dan is tekenaar een rol.

Tijdbewaker

De tijdbewaker is degene die de tijd in de gaten houdt. De groep mag namelijk niet te lang bij een vraag stil staan als er nog meer vragen gemaakt moeten worden. De tijdbewaker heeft een horloge of een stopwatch en waarschuwt de groep als de tijd bijna om is. Voorwaarde voor het goed vervullen van deze rol is dat de tijdbewaker weet hoe lang de groep de tijd heeft om een opdracht te maken.

Aanmoediger

De aanmoediger moedigt zelf de medekinderen in zijn groep aan en zorgt ervoor dat andere kinderen elkaar ook aanmoedigen. De aanmoediger kan bijvoorbeeld zeggen: 'Kom op, even Klaas aanmoedigen'. De aanmoediger zorgt er dus voor dat aanmoedigingen voorkomen in de groep.

Taak-kapitein

De taak-kapitein zorgt ervoor dat de groep taakgericht blijft. Wanneer een groep over andere dingen gaat praten dan de opdracht of contact zoekt met andere groepen, grijpt de taak-kapitein in en zegt bijvoorbeeld dat de opdracht eerst nog afgerond moet worden. De taak-kapitein zorgt ervoor dat iedereen met z'n aandacht bij de activiteit blijft.

Förrer, Kenter & Veenman, 2000

Bijlage 5: Vragenlijst kinderen over coöperatieve werkvormen

Naam: _____

Datum: _____

Vul voor elke vraag een cijfer in. 1 = nooit, 2 = soms, 3 = vaak, 4 = altijd

1. Vind je het leuk om in groepjes te werken?	1	2	3	4
2. Vind je het leuk om samen met anderen één opdracht te maken?	1	2	3	4
3. Vind je het leuk om iemand in je groepje iets uit te leggen?	1	2	3	4
4. Wordt het werk in de groepjes altijd eerlijk en gelijk verdeeld?	1	2	3	4
5. Doe je zelf altijd actief mee wanneer je in groepjes moet werken?	1	2	3	4
6. Vraag jij een groepslid wel eens iets uit te leggen?	1	2	3	4
7. Luisteren andere kinderen naar jou als jij aan het woord bent?	1	2	3	4
8. Geef jij groepsleden wel eens complimenten als zij iets goeds gedaan hebben of iets goeds gezegd hebben?	1	2	3	4
9. Vind je het leuk als jouw groepje de beste van de klas is?	1	2	3	4
10. Praat je tijdens groepswork vaak over andere dingen die niets met de opdracht te maken hebben?	1	2	3	4
11. Werk je liever in groepjes dan alleen?	1	2	3	4
12. Wil je nog iets kwijt over het werken in groepjes?				

Veenman, Koenders & Van der Burg (2001)

Bijlage 6: Open vragenlijst over startactiviteiten voor kinderen

Evaluatie werkvorm coöperatief leren

Naam: _____

Datum: _____

Werkvorm: _____

Vraag	Antwoord
1. Vind je dat de opdracht goed is gelukt? Leg uit waarom je dat vindt.	
2. Hoe vond je het om met een groepje deze opdracht te maken? Hielp het je om deze opdracht beter te dan alleen? Leg uit.	
3. Wat vond je van de rollen die jullie kregen? Hielp het je om deze opdracht beter te doen dan alleen? Leg uit.	
4. Is er iets dat je aan deze werkvorm zou willen veranderen, waardoor het beter gaat?	
5. Vind je dat ik (juf) dingen anders had moeten doen, of vind je juist iets heel goed wat ik heb gedaan. Wees eerlijk, dan kan ik er iets mee, verbeteren of doorgaan met iets goeds!	
6. Welk cijfer geef je jezelf tijdens deze startactiviteit, de startactiviteit zelf en welk cijfer geef je je eigen groepje? 1 = het laagst, 10 = het hoogst. Je mag ook nog extra uitleg geven als je dat wilt.	

Bijlage 7: Evaluatielijst coöperatief leren

Evaluatielijst leerkrachtvaardigheden voor samenwerkend leren

Omcirkel wat van toepassing is.

Gedrag van de leerkracht

Ik heb aandacht besteed aan de principes van samenwerken.	+	±	-
Ik heb de opdracht duidelijk aan de kinderen uitgelegd.	+	±	-
Ik heb gecontroleerd of de groepjes de opdracht begrijpen.	+	±	-
Ik heb de opdracht opgeschreven.	+	±	-
Ik heb aangegeven hoe de kinderen moeten samenwerken/ elkaar moeten helpen.	+	±	-
Ik heb aangegeven hoeveel tijd de groepjes hebben.	+	±	-
Ik heb voldoende tijd gegeven om de opdracht af te krijgen.	+	±	-
Ik heb voldoende materiaal klaargelegd.	+	±	-
Ik heb groepjes geobserveerd.	+	±	-
Ik heb gewenst gedrag gestimuleerd.	+	±	-
Ik heb ongewenst gedrag tijdig gestopt.	+	±	-
Ik heb het niveau van de opdracht goed gekozen.	+	±	-
Ik heb de indeling van de groepjes goed gekozen.	+	±	-
Ik heb de tafels goed opgesteld.	+	±	-

Digitale Opleidingsschool St. Martinus-Gaanderen

Bijlage 8: Antwoorden evaluatie coöperatieve werkvormen

Brainstorm

Vraag	Antwoord
1	Deze vraag wordt voor 100% beantwoord met een positief antwoord. Ze vinden dat het zeer goed gelukt is. 'We hebben veel woorden en vragen over het onderwerp kunnen bedenken met elkaar!'.
2	Deze vraag wordt voor 100% beantwoord met een positief antwoord. Ze vinden dat samenwerken leidt tot het beter begrijpen van de opdracht, makkelijker te maken en je leert er meer van. Een meisje antwoordde: 'Ik durf in zo'n klein groepje eindelijk mijn eigen mening te geven!'.
3	Deze vraag wordt voor 78% positief beantwoord. De kinderen geven aan dat het duidelijkheid schept over wie wat moet doen. 13% geeft aan dat de rollen niet altijd goed uitgevoerd worden. 8% geeft aan dat de rollen niet veel voor ze betekenen.
4	Deze vraag wordt voor 78% beantwoord met 'Nee'. Ze vinden de werkvorm zoals aangeboden heel goed gaan. 22% vindt dat er iets serieuzer gewerkt moet worden tijdens deze werkvorm.
5	Op deze vraag beantwoord 83% dat ze vinden dat juf haar werk goed doet. 'U legt de opdracht duidelijk uit, hebt het goed opgeschreven en de taken goed verdeeld!' 17% had aanvullingen over het maken van de groepjes of eigen werkhoudingen.
6	Jezelf: 8,2 – Startactiviteit: 9 – Groepje: 8,1

Legpuzzel

Vraag	Antwoord
1	Deze vraag wordt voor 86% positief beantwoord. De opdracht is goed gelukt. 'Door samen een tekst te bestuderen leren we veel meer dan alleen'.
2	76% beantwoord deze vraag met het antwoord: 'Ik vond het prettig om in een groepje te werken met deze opdracht, omdat we elkaar kunnen uitleggen waar het over gaat en we hoeven niks aan juf te vragen.' 19% vond het leuk, omdat de tekst zo leerzaam was en 5% vond dat het niet

	zo goed ging, want het ging niet zo snel.
3	76% vond dat de taken goed verdeeld waren en goed hielpen bij het werken tijdens deze opdracht. 14% vond dat het minder nut had bij deze opdracht, omdat iedereen al een taak had bij deze opdracht. 10% vond dat het niet geholpen had.
4	81% vindt dat de opdracht precies goed was en willen niks veranderen. 19% zou willen dat er wat serieuzer gewerkt mag worden en dat sommige kinderen niet helemaal hun taak goed doen.
5	Deze vraag wordt door 90% positief beantwoord. 'Ik vond het heel erg goed dat u langs liep om te horen waar we precies mee bezig waren.' 5% vond de opdracht saai en nog eens 5% vond dat zijn werkhouding beter kon.
6	Jezelf: 7,6 – Startactiviteit: 8,3 – Groepje: 7,7

Rotonde

Vraag	Antwoord
1	Op deze vraag wordt er voor 100% positief geantwoord. 'Ik vond het fijn dat ik eerst dingen kon opschrijven om daarna met elkaar erover kon praten.'
2	92% antwoordt dat het heeft geholpen om deze opdracht in een groepje te doen. 'Ik vind het heel leuk om in een groepje over een stelling te praten en met de meningen vond ik het leuk hoe anderen erover dachten.' 8% wist niet meer precies of het geholpen had.
3	Op deze vraag antwoordt 75% positief. 'Ja, de rollen vond ik fijn en handig, omdat je echt weet wat je taak is.' 8% vond dat alleen de kinderen met een rol het goed deden, 17% vond dat de rollen niets bij droegen aan de opdracht.
4	100% antwoordt dat er niks verandert hoeft te worden. 'Het was goed in elkaar gezet.'
5	92% vond dat juf het goed deed. 'Juf deed het leuk en legde het goed uit.' 8% vond dat juf de groepjes beter had kunnen indelen.
6	Jezelf: 8,9 – Startactiviteit: 9,2 – Groepje: 9

Bekijken van voorwerpen

Vraag	Antwoord
1	Deze vraag wordt voor 100% positief beantwoord. 'Het was leuk en sommige dingen waren moeilijk, maar doordat we samen waren konden we er wel over praten.'
2	Ook deze vraag wordt voor 100% positief beantwoord. 'Ik vond het wel goed, want soms had ik geen idee, maar door de andere kinderen wist ik het wel.'
3	92% vond dat de rollen goed hielpen. 'De opdrachten worden makkelijker, want je blijft er door de rollen beter bij.' 8% vond dat de rollen minder werden uitgevoerd.
4	92% vond dat er niks hoefde te veranderen aan de werkvorm. 8% vond dat de groepjes anders ingedeeld moest worden.
5	Ook op deze vraag wordt voor 100% geantwoord dat juf niks hoeft te veranderen. 'Juf kon goed uitleggen hoe alles werkt, daardoor ging het makkelijker.'
6	Jezelf: 7,8 – Startactiviteit: 9,3 – Groepje: 8,4

Expert lezen

Vraag	Antwoord
1	Op deze vraag wordt voor 100% positief beantwoord. 'Ik vind dat de opdracht goed gelukt is, omdat er mooie vragen uit gekomen zijn.'
2	Ook deze vraag wordt voor 100% positief beantwoord. 'Ik vond het fijn om in een groepje te werken, want als je iets niet snapte hoefde je niet perse naar juf om het te vragen.'
3	83% vind dat de rollen helpen. 8% vond het irritant om steeds een taak uit te voeren. 9% vond dat het niet nodig was, omdat het al goed ging.
4	100% zegt niets te willen veranderen aan deze werkvorm.
5	100% vond dat juf er niks meer aan hoefde te veranderen. 'U legt de moeilijke woorden goed uit, ga zo door!'
6	Jezelf: 9 – Startactiviteit: 9,9 – Groepje: 9,3

Discussiëren, expert lezen en interviewvragen bedenken

Vraag	Antwoord
1	Deze vraag wordt voor 100% positief beantwoord. 'Ja, ik vond het leuk en heb goede vragen kunnen bedenken in mijn groepje.'
2	92% vond dat het samenwerken in een groepje hielp om de opdracht beter te maken. 'Ik vond het leuk met z'n tweeën de tekst te lezen, omdat je dan niet saai en stil hoeft te werken.' 8% antwoordde dat het alleen ook gelukt zou zijn.
3	75% vond dat de rollen hielpen. 8% vond dat de rollen niet zo goed werden uitgevoerd. 17% vond dat het irritant was steeds hetzelfde te moeten doen en dat iedereen meer met de opdracht bezig was, dan met de rollen.
4	92% zegt niets te willen veranderen. 8% geeft een tip om te veranderen aan de werkvorm: 'Misschien iets minder lezen en meer laten zien dat je ook een beeld in je hoofd hebt.'
5	92% vindt dat juf het goed doet. 'Ik vind het leuk, omdat ik niet zo lang hoef te luisteren op deze manier.' 8% vindt dat juf de opdracht moet veranderen door meer plaatjes te gebruiken.
6	Jezelf: 8,9 – Startactiviteit: 8,6 – Groepje: 9,2

Bijlage 9: Toestemmingbrief ouders

Hoogwoud, 10-04-'12

Beste ouders/verzorgers,

Zoals u misschien al gehoord hebt, volg ik de opleiding voor gespecialiseerde leerkracht. Ik zit in het tweede en tevens laatste jaar van deze opleiding.

Op dit moment ben ik bezig om een onderzoek te starten in de groep. Dit is mijn eindopdracht voor deze opleiding. De resultaten uit dit onderzoek verwerk ik in een soort scriptie, die ik uiteindelijk moet inleveren.

Om de resultaten goed te kunnen beschrijven, wil ik graag gebruik maken van videobeelden in de klas. Door deze videobeelden kan ik na de les nog eens terug kijken en daar aantekeningen van maken. Bij sommige videobeelden vraag ik ook een collega om mee te kijken en aantekeningen te maken. Deze collega zal dan vooral naar mijn leerkrachtengedrag kijken. Na het beschrijven van de resultaten, zullen de beelden weer gewist worden.

Ik wil graag aan u toestemming vragen om deze videobeelden te mogen maken. Ik hoop dat u er geen bezwaar tegen hebt. Mocht dat toch het geval zijn, kunnen we een oplossing daarvoor zoeken.

Wilt u onderstaand strookje zo vlug mogelijk weer mee terug geven aan uw kind? En als u nog vragen hebt over dit onderzoek of de videobeelden, dan kunt u altijd even langs komen of bellen.

Met vriendelijke groet,

Stéphanie de Lannée de Betrancourt

Naam: _____

Tel: _____

- ☐ Ik geef toestemming om gebruik te maken van de videobeelden van mijn kind, in het kader van de opleiding.
- ☐ Ik geef **geen** toestemming om gebruik te maken van de videobeelden van mijn kind, in het kader van de opleiding.

Bijlage 10: Schema startactiviteiten en onderzoek

Startactiviteit	Datum
- Invullen vragenlijst coöperatieve werkvorm	vrijdag 30-03-'12
- Pubermeisje: Brainstorm over wat weet je al? Dan brainstorm aanvullen met woorden uit 'Het Klokhuis'. Als laatste brainstormen over vragen die bij Pubermeisje horen.	dinsdag 10-04-'12
- Puberjongen: Brainstorm over wat weet je al? Dan brainstorm aanvullen met woorden uit 'Het Klokhuis'. Als laatste brainstormen over vragen die bij Puberjongen horen.	woensdag 11-04-'12
- Invullen evaluatieformulier brainstorm	woensdag 11-04-'12
- Woorden die passen en niet passen bij het thema:	donderdag 12-04-'12
- Regels maken bij het thema	vrijdag 13-04-'12
- Voortplanting: Legpuzzel, tekst terug vertellen, vragen bedenken via	dinsdag 17-04-'12
- Invullen evaluatieformulier	dinsdag 17-04-'12
- Emancipatie: Stelling en discussiëren, geschiedenis tekst lezen en vragen bedenken	woensdag 18-04-'12
- Emancipatie 2: interview grootouders bedenken	vrijdag 20-04-'12
- Invullen evaluatieformulier discussiëren, expert lezen en vragen stellen	vrijdag 20-04-'12

- Loverboys: expert lezen, tekst terug vertellen vragen bedenken	maandag 23-04-'12
- Invullen evaluatieformulier expert lezen	maandag 23-04-'12
- Verliefd en verkering: film kijken, werkblad maken in groepje	dinsdag 24-04-'12
- Voorbehoedsmiddelen: bekijken van voorwerpen en beschrijven wat het is	woensdag 25-04-'12
- Invullen evaluatieformulier bekijken van voorwerpen	woensdag 25-04-'12
- Geslachtsziektes: filmpje Freddy Mercury, gesprek over soa's.	donderdag 26-04-'12
- Homoseksualiteit: stellingen over homoseksualiteit, meningen opschrijven met Rotonde	vrijdag 27-04-'12
- Invullen vragenlijst coöperatieve werkvormen	maandag 30-04-'12